Nederlandse Vereniging ter beoefening van de Militaire Historie

MARS *et* HISTORIA

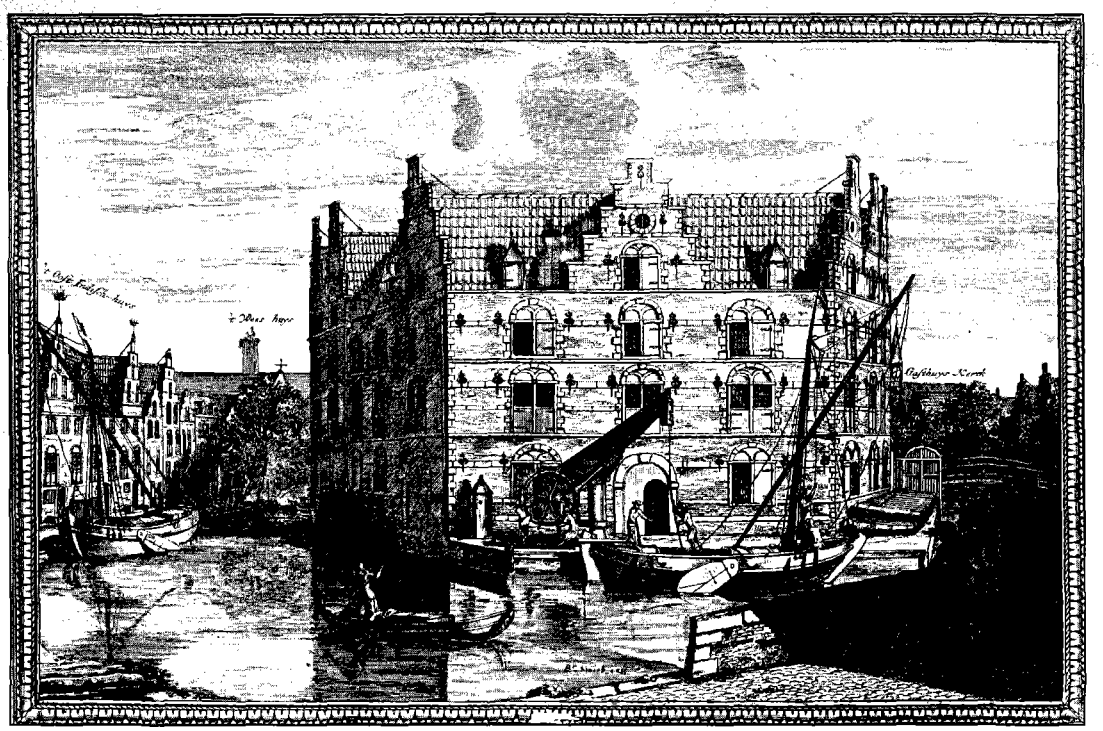

31e Jaargang nummer 2 - mei/juni 1997

MARS et HISTORIA

De "NEDERLANDSE VERENIGING TER BEOEFENING VAN DE MILITAIRE HISTORIE", *opgericht op* 20 augustus 1966 en erkend bij K.B. no. 50 van 14 juni 1968, is er voor allen, die zich verdiepen in de studie van geschiedenis, ceremonieel, tradities, uniformen, emblemen, wapens en onderscheidingen van militaire en semi-militaire organisaties, meer in het bijzonder die van Nederland en de (voormalige) overzeese Rijksdelen.

BESCHERMHEER:
Z.K.H. Prins Bernhard der Nederlanden.

ERELEDEN:
M. Botma, drs B.G.J. Elias, F.J. van Lier, H. Muller.

BESTUUR:

Voorzitter:	drs J. Nuis Graaf Willem de Oudelaan 187 1412 AS Naarden 035-6946037.
Vice-voorzitter:	drs R. de Winter Koolwitjehof 29 3124 BH Schiedam 010-4709516 (thuis) 070-3188632 (kantoor)
Secretaris:	W.L. Plink Midachten 53, 8162 CK Epe 0578-612138.
Penningmeester:	mr W.J. Zaagman Stadhouderslaan 7 3832 AB Leusden 033-4940485.
Eindredacteur:	T.L.D. Postma, Kalfjeslaan 123, 2623 AD Delft 015-2612663.
Leden:	J. van den Berg, B.C. Cats, J.A.H. Engelman, H.F. Fabri, drs J.P.C.M. van Hoof.
Adviseur:	F.J. van Lier.

OP DE OMSLAG:
Het legermuseum te Delft

Colofon

LIDMAATSCHAP:
Kosten: f 55,-/jaar
(buitenland: f70,-/jaar) te storten op rek.nr. 65.82.12.125 van de ING-bank te Waddinxveen of op giro 2940790 t.n.v. de Nederlandse Vereniging ter beoefening van de Militaire Historie.

REDACTIE:
Voorzitter: T.L.D. Postma.
Leden: J. van den Berg,
J.A.H. Engelman, H.F. Fabri,
drs M. van der Hoeven, H. Muller.

REDACTIEADRES:
Kalfjeslaan 123
2623 AD Delft
015-2612663

ADVERTENTIES:
Voorbeeld tarief:
kwart pagina per jaar (vaste tekst): f 250,- ; invoegen bedrukt A4 per keer: f 200,-.
Inlichtingen bij penningmeester.

DRUK:
"Pro Patria", Zwijndrecht.

ISSN - 0928-5156

REEDS VERSCHENEN NUMMERS / ENVELOPPEN / JUBILEUMNUMMER
Te bevragen bij J. van den Berg, Cronestein 85, 2804 EL Gouda, 0182-534283

Inhoud

Koninklijk Nederlands Leger- en Wapenmuseum te Delft 2

Mededelingen 3

Aanvulling 3

Rectificatie artikel dr. S.J. de Groot
De weeskinderen van gereformeerde soldaten in de barrièresteden (1715-1785) 4

Kl. Siersma
17 november 1913: de omvangrijkste vaandeluitreiking in Nederland 10

drs. R. de Winter
Militaire monumenten in Washington D.C. 12

Edward A. Remeyn
De mythe van het "wonderwapen" 23

G.D. Horneman
Bataafse vloot in 1795 door Franse huzaren veroverd. Een hardnekkig misverstand! 28

J.W.J. Heesakkers
Vechtwagens naar voren! (deel 1) 36

ing. Jos Rozenburg
Graf van MLD luchtvaartpionier teruggevonden in Surabaya, Indonesië 41

dr. S.J. de Groot
De vierdaagse vloot van Cornelis Tromp, 14-17 augustus 1665 45

B.M. Smits
De Reynier Claeszen 48

T.L.D. Postma
Boekbespreking: Lichtblauw op de Veluwe
Een geschiedenis van de vliegbasis Deelen 1914-1995 51

W.L. Plink
Militaire musea 52

De Geschiedkundige Verzameling van de Technische Dienst Koninklijke Landmacht 53

De Geschiedkundige Verzameling van de Explosieven Opruimingsdienst 53

Marco van der Hoeven
Militariade 54

Nagekomen bericht 55

Persbericht 56

Ledenadministratie 56

KONINKLIJK NEDERLANDS LEGER- EN WAPENMUSEUM "GENERAAL HOEFER" TE DELFT

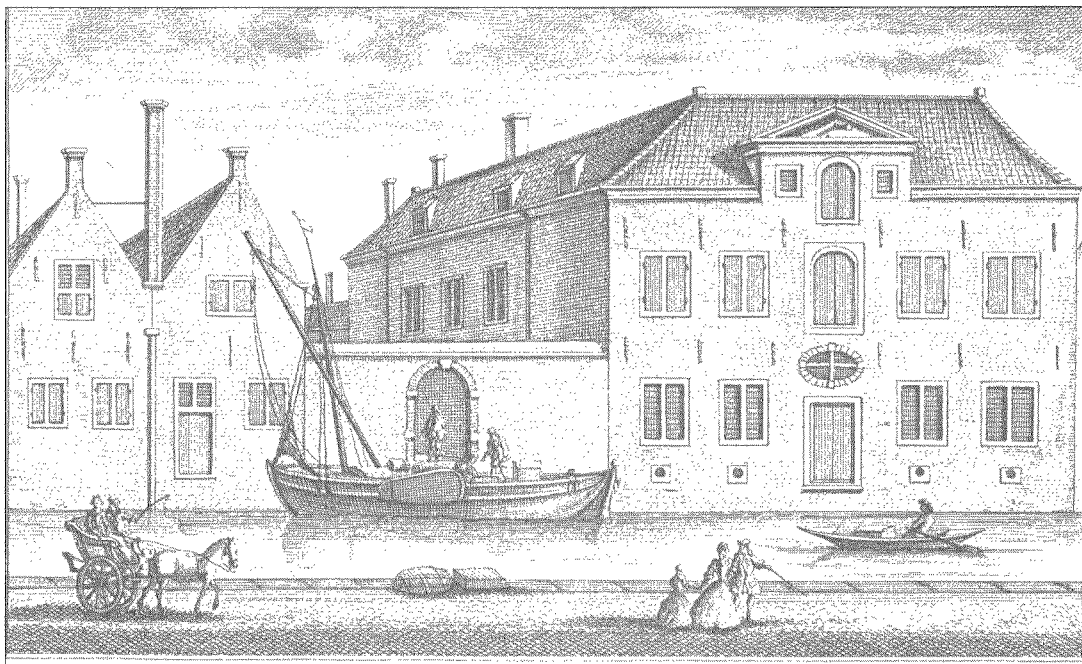

Gesigt van het Oost indies Pakhuys | *Vue du Magasin des Indes Orientales.*

Door de gunstige ligging van Delft, achter de linies en met goede (water)verbindingen, werd in 1601-1602 daar het Wapen-magazijn van de Staten van Holland en Westfriesland gebouwd. Dat het Delftse bestuur hier blij mee was blijkt uit het feit dat de grond gratis ter beschikking werd gesteld en dat werd bijgedragen in de kosten. Op de gravure uit 1675 (zie omslag) van het Armamentarium zijn nog trapgevels te zien die later verdwenen. Ook werd het gebouw gepleisterd. In 1802 werd, ten behoeve van het Ministerie van Oorlog het aangrenzende pakhuis van de voormalige Verenigde Oostindische Compagnie (zie boven) aan het complex toegevoegd. Sinds 1986 wordt de historische wapenopslagplaats, na grondige restauratie, gebruikt als museum. Nu wordt o.a. aan de hand van opgeslagen wapens een fascinerend overzicht geboden van het krijgsgebeuren (te land) door de eeuwen heen. Naast deze historische expositie is er steeds een thematentoonstelling over gevarieerde onderwerpen. Het museum is het hele jaar geopend van dinsdag t/m zaterdag van 10.00-17.00 uur, zondags van 13.00-17.00 uur, maandag gesloten.
Het adres is: Korte Geer 1, 2611 CA Delft, tel: 015 2150500
Het museum beschikt over een educatieve dienst.
Voorts is er een uitgebreide media- en biblioteek die voor iedereen, na afspraak, vrij toegankelijk is.

MEDEDELINGEN

REDACTIEMEDEDELING

De portefeuille is op dit moment nagenoeg leeg. Indien deze niet wordt aangevuld, is verschijnen van "MARS" in de maand augustus twijfelachtig. De redactie roept een ieder op artikelen in te leveren om ook in het derde kwartaal een "gevulde MARS" te laten uitkomen.

VAN DE PENNINGMEESTER

Bij deze wil ik u allen meedelen dat mijn gezin en ik zijn verhuisd. Sinds 26 april zijn wij bereikbaar op het adres Stadhouderslaan 7 te 3832 AB Leusden, telefoonnummer (033) 49 40 485. Aangezien ik nu ook de ledenadministratie voer, kunnen alle daarvoor van belang zijnde gegevens vanaf nu ook naar bovengenoemd adres.
Tenslotte verzoek ik de circa zestig leden, die de contributie 1997 nog niet hebben betaald, dat verzuim spoedig te herstellen. Ook al meent u wellicht wel betaald te hebben, zou u het dan voor de zekerheid nog even na willen zien? Hetzelfde verzoek, maar dan nog iets dringender, geldt de leden die de contributie 1996 nog niet hebben voldaan!! Alvast mijn dank.

DE LEDENLIJST EN DE MUTATIES

Zoals u in "Van de penningmeester" heeft kunnen lezen heb ik de ledenadministratie overgenomen van de heer Jan Bloemendaal. Op deze plaats wil ik hem, namens het hele bestuur, nogmaals hartelijk danken voor de wijze waarop hij langere tijd de mutaties in ons ledenbestand heeft bijgehouden. Vanaf dit moment worden alleen nog de gegevens van nieuwe leden en de royementen in dit blad gepubliceerd. Ik houd uiteraard alle andere wijzigingen bij, en daarvan maak ik elk kwartaal een overzicht. Eenieder die dat wenst, kan tegen vooruitbetaling van f. 7,50 (incl. portokosten, buitenland f. 10,—) een jaarabonnement nemen op deze wijzigingenlijst. Daarnaast kunt u, op het aanmeldingsformulier voor de Algemene Ledenvergadering, aangeven of u op die dag een ledenlijst wilt aanschaffen à raison van f. 10,—. Indien u de lijst per post wilt ontvangen dient, vanwege de hoge portokosten, een bedrag van f. 15,— (buitenland f. 20,—) vooraf betaald te worden.
Personen die na 1 juni lid worden krijgen eenmalig een ledenlijst ten geschenke.

AANVULLING

Het in Mars et Historia 4/1996 verschenen artikel "De slag bij Vlaardingen" heeft voor publicatie een tijd in portefeulille gezeten. Daarom is in de literatuuropgave de meest recente publicatie over het onderwerp niet vermeld: Oorlog om Holland 1000-1375, van Ronald de Graaf (Hilversum 1996).

Dr. S.J. de Groot

DE WEESKINDEREN VAN GEREFORMEERDE SOLDATEN IN DE BARRIÈRESTEDEN (1715-1785)

Van 1715 tot 1785 bezat de Republiek der Verenigde Nederlanden het recht om in een aantal vestingsteden in de Spaanse Nederlanden, die aan Oostenrijk overgingen, een garnizoen te leggen. Dat was vastgelegd in het Barrière-traktaat, dat op 15 november 1715 te Antwerpen gesloten werd[1].
Deze barrièresteden hadden als functie te dienen als een vooruitgeschoven grensverdedigingslijn, om een eventuele onverhoedse aanval vanuit Frankrijk te vertragen. Hierdoor kon de Republiek de vereiste defensieve maatregelen nemen. In de grensvestingen werden 15.000 man gelegerd, waarvan drie/vijfde Oostenrijkse en twee/vijfde Nederlandse troepen[2].
De soldaten van de Republiek werden gelegerd te Menen, Doornik, Veurne, het Fort Knock, Ieper, Warneton en Namen[3], terwijl er bovendien een gemeenschappelijk Oostenrijks-Nederlands garnizoen lag te Roermond.
Alhoewel het principe van een vooruitgeschoven verdediging goed was, verdween geleidelijk het nut ervan door de toenemende zorgeloosheid die zich in de Republiek manifesteerde. Ook langs de oostgrens van de Republiek, in Oostfriesland, lagen er garnizoenen te Emden en Leeroort. Bosscha (1838): "... en achter deze vestingen achtte men zich zoo veilig, als de Chinezen achter hunne muur." Het einde van de barrièresteden brak aan in 1781, toen de Oostenrijkse keizer Josef II de opheffing ervan eiste.
Deze eis, met een betaling van tien miljoen gulden en het afstaan van Lillo en Liefkenshoek, werd door de Republiek ingewilligd, om ontslagen te worden van verdere vergoedingen. Via een traktaat vond de definitieve regeling op 8 november 1785, per Franse tussenkomst, plaats te Fontainebleau[4].

RECTIFICATIE

Door een fout van de redactie is het artikel van dr S.J. de Groot over "Weeskinderen" onvolledig in het vorige nummer geplaatst. De tekst van het genoemde "wetsontwerp" is weggevallen. Om deze omissie goed te maken volgt opnieuw het artikel, gevolgd door een kopie van de originele tekst.

De weeskinderen van de barrièresteden

De barrièresteden lagen buiten het gezagsgebied van de Republiek. Dit had tot gevolg dat de aldaar uit huwelijken van militairen geboren kinderen geen onderdanen van de republiek waren. Zij werden te boek gesteld als vreemdelingen, ondanks het feit dat, als zij in de Republiek van dezelfde ouders ter wereld waren gekomen, zij wel degelijk ingezetenen van deze Republiek werden[5]. Zwitzer (1991) wijst er op dat kinderen van officieren en soldaten, geboren in de barrièrevestingen, vaak later dienst namen in het Staatse leger. Bij inschrijving kregen zij echter de vermelding "vreemdeling". "Zij

waren dus geen inboorling van enig territoir van de Republiek, zij het dat de Staten-Generaal ze ongetwijfeld als eigen onderdanen beschouwden."[6] In algemene zin zal dit wel kloppen, maar voor de wezen ging dit niet helemaal op.
Als soldatenkinderen, waarvan de meestal protestantse ouders verbleven in een vreemd en overwegend rooms-katholiek land, hadden zij het extra moeilijk. Opgevoed in de staatsgodsdienst, de gereformeerde kerk, vielen velen van hen als wees in een vacuüm. Het was de rooms-katholieke kerk die deze kinderen opving in Ieper, Menen, Doornik enz.. Dit was moeilijk te verteren voor de gereformeerde kerk.
Vrijwel de gehele officiersstand (ca. 90%) was protestant, en ongeveer de helft van de soldaten was dat ook. Officieren moesten als ambtenaren van de Staten-Generaal de staatsgodsdienst belijden. Bij overgang naar het rooms-katholieke geloof of een huwelijk met een rooms-katholieke vrouw werden zij direct ontslagen[7].
Het lange verblijf, ongeveer zeventig jaar, van Staatse troepen in de Zuidelijke Nederlanden heeft zeker een groot aantal getrouwde militairen daarheen gevoerd. Het waren weliswaar vaak de regimenten samengesteld uit vreemdelingen in Staatse dienst, met name de Zwitsers te Menen, Ieper en Doornik[8]. Maar toch kwamen er vele protestantse wezen voor in de barrièresteden.

De Staten-Generaal waren niet geheel doof voor het lot van deze wezen. Op gezette tijden werd besloten gelden beschikbaar te stellen om hun lot te verzachten, o.a. in 1727, 1729, 1737 en 1744. Voldoende was het niet, vandaar dat de gereformeerde kerk besloot een "wetsontwerp" te maken waardoor gelden konden worden verkregen om wezen in de toekomst te helpen. Het is een merkwaardig sociaal document, reden om het hierna te laten volgen.

Het zal omstreeks 1745-1750 verschenen zijn. Het beoogde het overgaan van de "heylige Religie" naar dat van de "Papisten" tegen te gaan. Een vraag die blijft is of de rooms-katholieke Kerk handig of menslievend was.

NOTEN

[1]. Bosscha, I., 1838, Neerlands heldendaden te land, Leeuwarden. Deel 2, p. 549.
[2]. Mascheck, P.F.H., 1853, Geschiedenis van het Korps Nederlandse mineurs en sappeurs, Zalt-Bommel, p. 52.
[3]. Bosscha, p. 549; Mascheck, p. 52.
[4]. Mascheck, pp. 58-59.
[5]. Zwitzer, H.L., 1991, "De militie van den Staat". Amsterdam, pp. 46-48.
[6]. Zwitzer, pp. 48-52.
[7]. Zwitzer, pp. 125-128.
[8]. Naemregister der Heeren Militaire Officieren, 1738. Leiden, Amsterdam, pp. 112, 2.
Cavalerie: Schack - Namen; Hessen-Philipstal - Doornik; Menen.
Infanterie: Haersolte van Yrst - Namen; Colyear - Namen; Savornin - Namen; Spaen - Namen; Halkett - Dendermonde; Crommelin - Doornik; Van der Leithen - Ieper; Villates - Doornik; Croonprinz - Ieper; Prins Frederik van Brandenburg - Namen; Lamy van Dankenuie - Doornik; Heyder - Ieper; Orange-Vrieslant - Emden; Schwartzenberg - Veurne.
Zwitsers: Hirzel - Menen; Constant de Rebecque - Ieper; De Salis - Doornik.

ONTWERP

Ter Bezorging, van het Onderhoud en Opvoeding

Der

WEES-KINDEREN,

Van GEREFORMEERDE

SOLDATEN,

Die in de Steeden van de Barriere komen te overlyden.

I.

Et de hevigſte ſmert ziet men van tyd tot tyd, dat Soldaten, ook wel Officieren, in de Steden van de Barriere komende te overlyden, Kinderen in de droevigſte armoede nalaten. Deſe Weeſen, ontbloot van vermogen, van bequaamheyd, van beſcherming, en van onderſtand en daar en boven wel al te jong om te hebben kunnen geraken tot kennis van onze heylige Religie, worden dikwils verleyd en weg genomen door de Roomſch-Catholyken, welker yver in dezen opzigte alzoo brandende als blind is. In de Stad *Yperen* alleen zyn ſedert Anno 1713. tot Anno 1727. vyf-en-zeventig Kinderen van Soldaten weggenomen en opgevoed in 't Pausdom, binnen een Huys, 't welk enkelyk daar toe opgerecht is. Nu kan 'er niets met de Liefde en den Yver van goede Chriſtenen overeenkomſtiger zyn, dan in 't vervolg zulke onheylen te verhoeden; hebbende de HEEREN STATEN GENERAAL, uytwyzens haar HOOG MOG: Reſolutie, van den 12 Nov: 1727. en de RAAD VAN STATE, uytwyzens haar ED: MOG: Reſolutien, van den 17 Mey 1729. den 25 Julii 1729. den 20 April 1737.

den 12 February 1744. reets meermalen hare Weldadigheyd en hare Liefde voor de Religie doen zien door 't dragen van zorg voor het Onderhoud en de Opvoeding van verſcheyde Wees-Kinderen.

II.

Het ontwerp, 't welk van alle de geene die 'er voorgeſlagen zyn, gemakkelykſt ter uytvoer gebragt ſchynt te kunnen worden, zoude wezen, die Wees-Kinderen te beſteeden in zoodanige Gods-huyzen, als men mogt willen verkiezen. De Stad *Breda* was miſſchien de gevoeglykſte plaats, om dat ze is wel-gelegen, om dat men 'er kan goedkoop leven, en om dat 'er de Wees-Kinderen minſt zouden zyn blootgeſteld voor de verleydingen der Papiſten.

III.

Men ſpreekt hier enkelyk van de Wees-Kinderen der Soldaten, die in de Steden van de Barrière komen te overlyden; zynde het in deze Steden alleen, waar in de Papiſten haar durven wegnemen. By naauwkeurige calculatie heeft men bevonden, dat 'er, het eene Jaar door het ander geerkend, zouden zyn, honderd Weezen.

IV.

Deze Weezen konden, in de Gods-huyzen binnen een Stad als *Breda*, worden beſteed yder, na raming, voor een jaarlykſe Somme van 20 Ryksdaalders of 50 Guldens Hollands; zoodaanig dat tot het onderhoud en de Opvoeding van die honderd Weezen jaarlyks wierd vereyſcht eene Somme van 5000 Guldens Hollands, behalven nog ontrent 1200 Guldens voor haare Kleding.

V.

Behoorden de Nederduytſche en Waalſche Kerken-Raden reſpectivelyk, al wakende, die Kinderen terſtond na 't afſtervenvan hare Vaderen, aan te ſlaan, en dezelve, ten haren koſte, te doen brengen na de plaats van hare deſtinatie.

De

VI.

De zwarigheyd zoude beſtaan in 't uytvinden van de noodige Fondſen tot onderhoud van die Kinderen, ter tyd toe dat zy waren in ſtaat, om zelfs haar brood te verdienen, en dat zy in de Kennis van de Religie genoegzaam beveſtigd waren. Daar toe nu zouden dienen de volgende Middelen.

1. Konde men doen eene generale Collecte in alle de Zeven Provintien, en in alle de Steden van de Generaliteyt en van de Barriere, zo als is gedaan voor de *Vaudoiſen*, en zulks wel achtervolgens de Godvruchtige Oogmerken van haar HOOG-MOG:, te zien uyt derzelver Reſolutie, van den 2 Julii 1732.

2. Behoorden de Nederduytſche en Waalſche Kerken-Raden van alle de Steden, waar in Garniſoen is, daar toe te contribueren, en weekelyks te geven zo veel als in haar vermogen is.

3. Konde men daar toe beſteden al het geld dat, by 't Trouwen van Officieren, word gegeven ten behoeve van de Armen; kunnende ook yder Soldaat, dewelke komt te Trouwen, een Tax van eenige Schellingen opgelegt worden.

4. Zouden ten dien eynde Jaarlyks kunnen worden gedaan byzondere Collecten in de Steden van de Barriere, en geeyſcht een vrywillige belaſting van alle de Kerken onder 't Reſſort van de Republicq.

5. Insgelyks konden tot dit Godsdienſtig gebruyk worden beſteed de Boeten, waar in de Officieren, door de Krygs-Raden worden gecondemneerd ten behoeve van den Armen.

6. Dewyl haar HOOG MOG: en haar EDEL MOG: reſpectivelyk hebben te vergeven een groot getal van Ampten, die betrekkelyk zyn tot de Militie, in alle de Steden van de Generaliteyt en van de Barriere; zou men kunnen vaſtſtellen, dat yder van de geenen, die met de gemelde Ampten wierd begiftigd eens voor al gaf een zeker Tantum, na proportie van de Inkomſten van het Ampt, 't welk hy quam te verkrygen.

7. In-

7. Indien dit Ontwerp ſtand-greep, zou het niet ontbreken aan Godvruchtige Lieden, inzonderheyt niet aan Officieren, die dezen Weezen iets by Teſtament maakten.

Na alle apparentie zouden de voorſchrevene Middelen toereykend zyn niet alleenlyk tot verkryging van genoegzame inkomſten voor het onderhoud van alle de Weezen, maar ook tot aanlegging van een Capitaal, 't welk, allengskens grooter wordende, eyndelyk kon ſtrekken tot goedmaking van alle hare behoeftens.

VII.

Dus zou 'er niets anders meer nodig wezen, dan in yder Stad iemand te authoriſeren tot den Ontfang van de penningen, gedeſtineerd tot dit Godsdienſtig gebruyk, en aan te ſtellen Directeurs, om voor het Onderhoud en de Opvoeding der Wees-Kinderen zorg te dragen, om al het geld dienende ter uytvoering van dit Ontwerp, te verzamelen, en om het zelve behoorlyk uyt te deelen, of te employeren tot vergroting van het Capitaal.

Kl. Sierksma

17 NOVEMBER 1913: DE OMVANGRIJKSTE VAANDELUITREIKING IN NEDERLAND

Een vaandeluitreiking behoort weliswaar nog tot de militaire tradities in Nederland, maar een zó omvangrijk gebeuren als van 1913 behoort wel tot een bijzonderheid, waaraan eens aandacht moet worden geschonken. Immers, de in de huidige generatie nog bekende en gevolgde protocollen munten uit door soberheid, omdat het Staatshoofd zich allang beperkt heeft tot de uitreiking van één vaandel op een dag. Op 17 november 1913 behaagde het de Majesteit niet minder dan 13 vaandels uit te reiken, en wel aan het Regiment Grenadiers, het Regiment Jagers en de Regimenten Infanterie 12 tot en met 22.

De geschiedenis van deze (en andere) vaandels (en standaarden) werd in november 1966 vastgelegd door de kapitein der Jagers H. Ringoir, in een kleine uitgave van de Sectie Krijgsgeschiedenis en Ceremonieel, Hoofdkwartier Koninklijke Landmacht, in Den Haag. Inmiddels is die "geschiedenis" ook al weer 30 jaren oud, en het zou wellicht wenselijk zijn dat er een vervolg op werd uitgegeven! Maar, nu eerst naar Den Haag in 1913, naar het Malieveld, toen nog de plaats bij uitstek voor een omvangrijk militair-traditioneel gebeuren.
De Gouverneur der Residentie voerde het bevel over de aanwezige troepen. Officieren en troepen waren gekleed in Groot Tenue.

De bereden officieren, die te Den Haag garnizoen hielden - voor zover zij niet bij de troepen waren ingedeeld eveneens - waren te paard; die uit andere garnizoenen te voet. Tijdig voor het uur van de uitreiking (hoe laat was dat? Ik heb het niet kunnen achterhalen; Kl.S.) waren opgesteld:

1. alle korpsen en onderdelen, die het garnizoen van de residentie uitmaakten;
2. de in Den Haag garnizoen houdende opper-, hoofd- en verdere officieren van de landmacht, niet behorende tot de bij 1) bedoelde korpsen of onderdelen, en de bevelhebber in de 1ste militaire afdeling met zijn adjudant;
3. een compagnie (100 man) van elk der Regimenten Infanterie 12-22 (totaal dus 1.100 man!);
4. de generaal-majoors, commandanten der IIe, IIIe en IVe Divisie, ieder met één van zijn stafofficieren, alsmede de brigade-commandant, elk vergezeld van de brigade-adjudant;
5. de commanderende officieren van de onder 3) genoemde regimenten, elk vergezeld van de regimentsadjudant en
6. de muziekkorpsen van het 4e en het 7e Regiment Infanterie.

Elke onder 3) genoemde compagnie telde onder haar sterkte een adjudant-onderofficier, een vaandeldrager alsmede de tot de compagnie behorende tamboers en hoornblazers.

De compagnieën van het 12e tot en met het 15e Regiment Infanterie vormden één bataljon onder bevel van een hoofdofficier van het 15e; de compagnieën van het 16e tot en met het 19e waren als één bataljon onder commando van een hoofdofficier van het 18e, die van het 20e tot en met het 22e onder een hoofdofficier van het 21e Regiment Infanterie.

De vaandels waren aanwezig op het Departement van Oorlog, waarvan ze om 11.00 's ochtends waren afgehaald door dertien onderofficieren, namelijk elk één van het Regiment Grenadiers, het Regiment Jagers en de Regimenten Infanterie.

VAANDEL VAN HET REGIMENT JAGERS

Een gewapend detachement (30 hoofden) van het Regiment Grenadiers onder bevel van een luitenant verzorgde het geleide naar het Malieveld. Daar aangekomen stelden de 13 onderofficieren met de vaandels zich op, nabij het punt waarbij de Majesteit tot uitreiking wilde overgaan.

Op het Malieveld aangekomen en de verschuldigde eerbewijzen in ontvangst genomen hebbende reed Koningin Wilhelmina langs de gelederen. Vervolgens deed de Gouverneur der Residentie de troepen in carré met drie zijden formeren.

De commanderende officieren van de betrokken regimenten en hun adjudanten begaven zich te voet - de beredenen dus

afgestapt - met hun vaandeldragers naar de plaats waar Hare Majesteit zich bevond, en stelden zich in volgorde van regimentsnummer tegenover de Koningin op. Hare Majesteit werd links geëscorteerd door de Minister van Oorlog, met naast zich de Commandant van het Veldleger.
Het meest tijdrovende van de plechtigheid was vervolgens de uitreiking van elk der 13 vaandels afzonderlijk aan de adjudant-onderofficieren-vaandeldragers. Na de uitreiking werd door dezen voor de Majesteit gedefileerd. Het einde van dit kleine defilé betekende tegelijk het vertrek van de Koningin en het inrukken van de troepen.
Het voorstellen van de vaandels aan de onderscheiden regimenten vond pas plaats op de 19e november, namelijk in een parade met gebruikelijke eerbewijzen in de standplaatsen van de staf van die regimenten.
Plezierige noot: de officieren, die buiten Den Haag garnizoen hielden, mochten "naar zoveel de belangen van den dienst het toelaten en des verkiezend" het "genot van verlof derwaarts tot het bijwonen van de plechtigheid consumeren." De reiskosten per openbaar vervoer (toen nog een ongekende kreet!) waren natuurlijk vrij bij zo'n feestelijk gebeuren, waarvan men op volle sterkte wel nimmer meer een (nagespeelde) herhaling zal kunnen meemaken.... alhoewel de "publieke belangstelling" van zo'n 500 burgers weleens verre zou kunnen worden overtroffen!

drs. R. de Winter

MILITAIRE MONUMENTEN IN WASHINGTON D.C.

Impressies uit een fascinerende metropool

Voor de geïnteresseerde in militaire geschiedenis heeft iedere hoofdstad wel enkele monumenten en gedenktekens, welke verband houden met het nationale militaire verleden. Zo heeft Amsterdam zijn Nationaal Monument op de Dam, Parijs zijn Arc de Triomphe de l'Etoile en Londen het standbeeld van Horatio Nelson op Trafalgar Square. Vanzelfsprekend beschikt ook Washington D.C., de federale hoofdstad van de Verenigde Staten van Amerika, over monumenten en gedenktekens, die rechtstreeks verwijzen naar het militaire verleden van de natie. Van een natie met een relatief korte geschiedenis als de Verenigde Staten zou wellicht kunnen worden verwacht dat de nationale militaire monumenten op de vingers van één hand zijn te tellen. Niets is minder waar: Washington D.C. beschikt over een ware keur van monumenten die betrekking hebben op cruciale momenten in de militaire historie van de Amerikaanse staat.

Degene die een bezoek brengt aan Washington, vindt praktisch alle belangrijke monumenten, overzichtelijk gegroepeerd, bij elkaar in het centrum van de stad. Ingebed tussen Constitution Avenue en Independence Avenue liggen de National Mall, de Constitution Gardens en het West Potomac Park. Tezamen vormen zij een ongeveer vijfhonderd meter brede en ruim vier kilometer lange "groenstrook", aan de oostzijde gemarkeerd door Capitol Hill, aan de westzijde door het Lincoln Memorial en de Potomac rivier. In dit gebied kan, via monumenten en musea, als het ware worden gewandeld langs de belangrijkste militaire gebeurtenissen uit de Amerikaanse geschie-

denis. Niet alleen worden deze monumenten en musea op uitstekende wijze onderhouden en geconserveerd, zij zijn bovendien allemaal gratis toegankelijk en bij de meeste zijn uitgebreide voorzieningen voor invalide bezoekers. Niet zelden treft men er terzake kundig personeel aan, in staat tot het verzorgen van boeiende toelichtingen aan zowel individuele bezoekers als aan grotere groepen. In het navolgende wordt op min of meer chronologische wijze stil gestaan bij de voornaamste plaatsen, welke de militair-historisch geïnteresseerde bezoeker aan Washington eigenlijk niet mag missen.

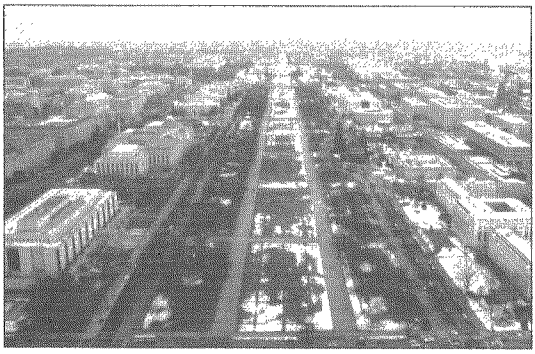

Rond het groene hart van Washington D.C. liggen tal van monumenten en musea.

Washington Monument

Het Washington Monument, een 170 meter hoge obelisk opgericht ter nagedachtenis van de "vader des vaderlands" van de Verenigde Staten, George Washington, is gesitueerd op een heuvel die zich ongeveer in het midden van de hierboven aangeduide groene zone bevindt. Als de Amerikaanse president vanuit z'n ambtswoning, het Witte Huis, een blik werpt op het zuiden, valt zijn oog onmiskenbaar op het wel zeer markante monument dat is opgedragen aan zijn illustere voorganger.
George Washington (1732-1799) bepaalde in 1790 niet alleen de geografische plaats van de nieuwe hoofdstad, maar schonk haar

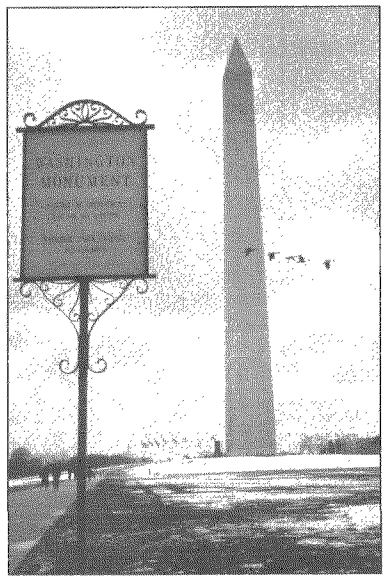

Washington Monument. De markante obelisk biedt een fenomenaal uitzicht op de Amerikaanse hoofdstad.

ook zijn naam. Generaal Washington leidde als opperbevelhebber het Amerikaanse revolutionaire leger, dat tegen het Britse koloniale bewind in opstand kwam. In de Amerikaanse Vrijheidsoorlog (1775-1783) wisten dertien Britse koloniën zich uiteindelijk vrij te vechten. In 1781, na jaren van kerende krijgskansen, slaagde Washington er met steun van de Fransen in de Britten bij Yorktown tot capitulatie te dwingen. Uit de dertien voormalige koloniën werd geleidelijk een Unie gevormd met een republikeinse staatsvorm. Washington werd in 1789 de eerste president van de nieuwe republiek: the United States of America.
De bouw van het Washington Monument was een kwestie die zich decennia lang voortsleepte. In 1833 werd de Washington National Monument Society gevormd die tot doel had een groot gedenkteken op te richten. Pas vijftien jaar later, het was inmiddels 1848, werd de eerste steen gelegd. Door allerlei moeilijkheden bij de bouw en vertragingen wegens geldgebrek

lag de bouw van het gedenkteken jarenlang stil. Uiteindelijk kwam de majestueuze obelisk in 1885 gereed en ging hij in 1888, veertig jaar nadat men eraan was begonnen, open voor het publiek. Met zijn 170 meter is het één van de hoogste gemetselde bouwwerken ter wereld. Het monument werd ontworpen door Robert Mills en weegt meer dan 90.000 ton. Vandaag de dag nemen bezoekers niet de 898 treden tellende trap naar boven, maar zoeven met een lift tot vlak onder de top van de obelisk. Daar is een uitkijkterras dat - als de weersomstandigheden het toelaten - naar alle windrichtingen een formidabel uitzicht biedt op Washington D.C.

National Museum of American History

Eén van de grotere musea die uitgebreid stil staan bij de geschiedenis van de Amerikaanse strijdkrachten is het National Museum of American History. In dit museum, gelegen aan Constitution Avenue NW, wordt aan onnoemelijk veel aspecten van de geschiedenis van de Verenigde Staten aandacht besteed. Het museum toont ondermeer de oorspronkelijke, gerestaureerde, Amerikaanse vlag, de zogeheten star-spangled banner. Deze sterren-en-strepenvlag werd een belangrijk symbool tijdens de Amerikaanse onafhankelijkheidsstrijd en vormde later ook de titel van het Amerikaanse volkslied. Een absoluut topstuk voor wat betreft de afdeling militaire geschiedenis is een achttiende-eeuwse gunboat, die na meer dan een eeuw op de rivierbodem te hebben gelegen, succesvol werd geborgen. De kanonneerboot, gezonken na een treffer van een kanonskogel onder de waterlijn, wordt geëxposeerd compleet met alle roestige stukken geschut aan dek.

Hoofdrolspelers in de Amerikaanse Burgeroorlog

In 1861 mondden allerlei tegenstellingen tussen de noordelijke en zuidelijke staten van de Verenigde Staten uit in een bloedige burgeroorlog die ruim vijf jaar duurde. Toen in 1860 de kandidaat van de nieuwe Republikeinse Partij, Abraham Lincoln (1809-1865), met alleen de stemmen van het noorden tot president werd gekozen, vormde dit voor de zuidelijke staten aanleiding om zich af te scheiden. Deze Geconfedereerde Staten, de Confederates, kozen een eigen president, Jefferson Davis, en raakten kort daarop in oorlog met de Union van Lincoln. Naast ernstige politieke en economische meningsverschillen was er de kwestie van de slavernij. President Lincoln verafschuwde het voortbestaan van de slavernij, schafte haar in 1863 af en droeg bij aan de totstandkoming van het amendement op de grondwet in 1865, waarbij de slavernij voorgoed verdween. Dit tot ongenoegen van de zuidelijke staten, wier gehele economie was gebouwd op slavernij. De burgeroorlog was hevig, kostte circa 360.000 noorderlingen en ongeveer 258.000 zuiderlingen het

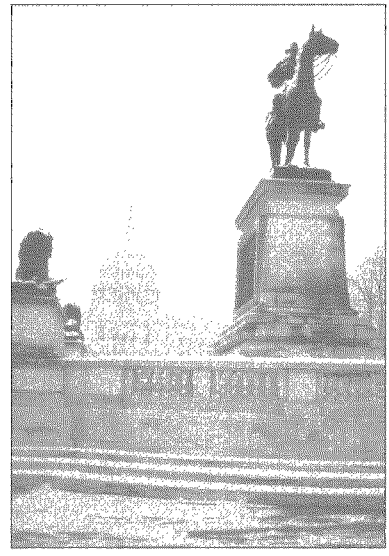

Het standbeeld van generaal Ulysses S. Grant staat voor het United States Capitol.

leven, verwoestte grote gedeelten van het gebied van de Confederates en trok "een diepe scheur van haat" door het land, die zelfs vandaag de dag nog niet geheel is verdwenen. De noordelijke Union behaalde uiteindelijk de overwinning. Op 9 april 1865 capituleerde Robert E. Lee, de general-in-chief of the Armies of the Confederate States, bij Appomattox voor zijn noordelijke counterpart, generaal Ulysses S. Grant. Nog geen week later werd de kort daarvoor herkozen Abraham Lincoln in Ford's Theatre te Washington doodgeschoten door een acteur, John Wilkes Booth. Deze moord veranderde echter niets meer aan de uitkomst van de burgeroorlog.

In het centrum van Washington D.C. worden de twee belangrijkste leiders van de Union tijdens de burgeroorlog, president Lincoln en generaal Grant, beide herdacht met een eigen monument. Voor het United States Capitol, waar de Amerikaanse volksvertegenwoordiging zetelt, ligt aan de oostzijde van een grote vijver het Ulysses S. Grant Memorial. Het monument bestaat uit drie bronzen standbeelden: in het midden generaal Grant te paard in een karakteristieke pose, aan beide zijden geflankeerd door twee secties rijdende artillerie in actie.

Lincoln Memorial

Recht tegenover het monument ter nagedachtenis van Grant, maar wel gescheiden door de vier kilometer lange groene zone met halverwege de Washington-obelisk, ligt het imposante Lincoln Memorial. Ook de totstandkoming van dit monument kent een lange voorgeschiedenis. Alhoewel het Congress reeds in 1867 de plannen van de Lincoln Monument Association verwelkomde, duurde het tot 1901 voordat de definitieve lokatie van het gedenkteken was vastgesteld. Nadat een ontwerp van de New Yorkse architect Henry Bacon werd aanvaard, kon in 1914 worden begonnen met de bouw. Uiteindelijk kwam het monument

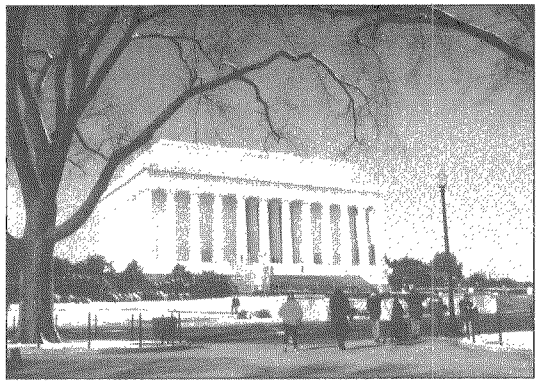

In de nabijheid van het imposante Lincoln Memorial vonden talloze belangrijke manifestaties en betogingen plaats.

in 1922 gereed. Het omvat een door Daniel Chester French ontworpen bijna zes meter hoog en zes meter breed marmeren standbeeld van een zittende Lincoln, zijn handen de leuningen van zijn zetel omklemmend. Het standbeeld wordt omgeven door een indrukwekkend bouwwerk met 36 marmeren zuilen, voorstellende de 36 staten die in 1865 deel uitmaakten van de Verenigde Staten. De opgang naar het monument heeft 56 brede treden, opgeteld de leeftijd van Lincoln op het moment dat hij werd vermoord. Aan de binnenzijde van het bouwwerk zijn in de muren aan weerszijden van het standbeeld twee belangrijke redes van Lincoln gebeiteld. Voor het monument zijn in de loop der tijd talloze publieke demonstraties georganiseerd, waarvan de protestmarsen tegen de rassenscheiding in Amerika onder leiding van negerpredikant Martin Luther King tot de beroemdste behoren.

Arlington National Cemetery

Indien men achter het Lincoln Memorial in westelijke richting de Potomac rivier oversteekt, gebeurt dat via de Arlington Memorial Bridge. Deze brug leidt naar de nationale begraafplaats van de Verenigde Staten: Arlington National Cemetery. De begraafplaats omvat een terrein van bijna 22 km2

en herbergt naast de graven van vele beroemde Amerikanen als president John F. Kennedy, diens familie en Mercury-astronaut Virgil I. Grissom, duizenden graven van voornamelijk militairen, die het leven lieten in alle belangrijke oorlogen waaraan de Verenigde Staten deelnamen.

Op de nationale begraafplaats Arlington vonden tienduizenden Amerikaanse militairen hun laatste rustplaats.

De prachtig gelegen begraafplaats Arlington heeft zijn huidige bestemming pas verworven tijdens de burgeroorlog. Bij het uitbreken van het conflict in 1861 was het landgoed in handen van de familie van Robert E. Lee en lag op het grondgebied van de staat Virginia, die zich aan de zijde van de zuidelijken zou scharen. Lee nam ontslag uit het U.S. Army, trad kort daarop in dienst van de Confederates en zou uiteindelijk als zuidelijk opperbevelhebber in 1865 capituleren. De familie Lee verliet Arlington en op het landgoed werd het hoofdkwartier gevestigd van Union-officieren, die moesten toezien op de verdediging van de hoofdstad Washington. Omdat de familie Lee enige tijd geen belasting afdroeg aan de federale regering, werd het landgoed in 1864 geconfisqueerd. Een gedeelte van het landgoed werd gereserveerd als militaire begraafplaats en tegen het einde van de burgeroorlog waren de heuvels van Arlington bedekt met honderden graven van gesneuvelde militairen. In 1882 slaagde de familie Lee er na een proces tegen de federale overheid in haar bezittingen terug te krijgen. Uiteindelijk verkocht de familie het landgoed evenwel voor de somma van $ 150.000 aan de staat. In het negentiende-eeuwse landhuis op de begraafplaats, Arlington House, zetelde vanaf dat moment de opzichter en diens staf. In 1925 werd begonnen met de restauratie van het huis en in 1955 werd het bestemd als Robert E. Lee Memorial. Sedertdien tracht men het landhuis te restaureren in de stijl van vlak voor de burgeroorlog. Het Arlington House is het hele jaar voor publiek geopend en biedt een schitterend uitzicht op de hoofdstad.
De heuvels van Arlington vormen inmiddels de grootste nationale dodenakker, waar ook vele niet in de strijd gesneuvelde militairen, staatslieden en nationale (sport)helden een laatste rustplaats hebben gevonden. Thans telt Arlington National Cemetery meer dan 150.000 graven en enkele belangrijke monumenten. Ten zuiden van Arlington House ligt de Tomb of the Unknown Soldier. Bij dit sobere monument, een blok wit marmer van vijftig ton, staat dag en nacht een erewacht. Eens per vier uur vindt de ceremoniële aflossing van de wacht plaats. De graftombe bevat de niet geïdentificeerde stoffelijke resten van militairen uit de Eerste en de Tweede Wereldoorlog, de Koreaanse Oorlog en de oorlog in Vietnam. Voor hen geldt het grafschrift: "known but to God" ("slechts aan God bekend").

Iwo Jima Memorial

Direct ten noorden van de begraafplaats bevindt zich het U.S. Marine Corps War Memorial, beter bekend als het Iwo Jima Memorial. Het is opgedragen aan alle Amerikaanse mariniers die sedert 1775 hun leven gaven voor de verdediging van hun vaderland. Het bijna 24 meter hoge monument is een praktisch natuurgetrouwe in

brons uitgevoerde kopie van de foto die nieuwsfotograaf Joe Rosenthal op 23 februari 1945 maakte van het planten van de Amerikaanse vlag op het eilandje Iwo Jima in de Stille Oceaan, ruim duizend kilometer ten zuiden van Tokio. Deze daad werd gesteld door vijf mariniers en een verpleegkundige van de Marine en vond plaats op de top van de berg Suribachi, een bijna 170 meter hoge uitgewerkte vulkaan, gesitueerd op de smalle zuidelijke punt van het eiland. Voordat de vlag kon worden geplaatst, dienden Amerikaanse mariniers het strategisch belangrijk gelegen eiland deels op de Japan-

Het Iwo Jima Memorial herdenkt de in de strijd gesneuvelde Amerikaanse mariniers.

ners te veroveren. Vanaf de eerste landing op 19 februari braken zeer zware gevechten uit, die het leven kostten aan 6.800 Amerikanen en 21.000 Japanners. Aan Amerikaanse zijde vielen bovendien ongeveer 20.000 gewonden. Ofschoon eind maart 1945 de Japanse weerstand op Iwo Jima grotendeels was gebroken, dienden daarna nog wel zuiveringsacties te worden ondernomen. Tot het einde van de oorlog speelde het eiland een belangrijke rol in de Amerikaanse operaties; zo zouden op Iwo Jima ondermeer circa 2.400 strategische bommenwerpers van het type Boeing B-29 Superfortress landen.

Toen de foto van Rosenthal later werd vrijgegeven, maakte die op beeldhouwer Felix W. de Weldon zo'n overweldigende indruk, dat hij besloot de gebeurtenis in de vorm van een standbeeld te vereeuwigen. In 1954 kwam het door Horace W. Peaslee ontworpen monument gereed. De bijna 10 meter hoge bronzen figuren richten een ruim 18 meter lange vlaggemast op, waaraan 24 uur per dag een echte, stoffen, Amerikaanse vlag wappert. De figuren staan exact in dezelfde positie als op de foto van Rosenthal. Ze bevinden zich op een granieten voetstuk, zodat het monument een totale hoogte bereikt van bijna 24 meter. Op het voetstuk staan in goud gegraveerd de namen en data van alle belangrijke wapenfeiten van het Amerikaanse Marinierskorps. Daaraan zijn voorts twee teksten toegevoegd: "In honor and in memory of the men of the United States Marine Corps who have given their lives to their country since November 10, 1775" en de woorden van Fleet Admiral Chester W. Nimitz, die hij sprak naar aanleiding van de bijdrage van de U.S. Marines aan gevechten op Iwo Jima: "Uncommon Valor was a Common Virtue".

Het Nederlandse Carillon

In de nabijheid van het Iwo Jima Memorial staat het Nederlandse Carillon, dat door het Nederlandse volk aan het Amerikaanse volk is geschonken om uitdrukking te geven aan de dankbaarheid van Nederland voor de Amerikaanse hulp, welke het tijdens en na de Tweede Wereldoorlog heeft ontvangen. Het carillon staat symbool voor de vriendschap tussen beide volken en was een initiatief van de Nederlander G.L. Verheul, die royale steun wist te genereren uit alle geledingen van de Nederlandse samenleving.

H.M. Koningin Juliana zegde reeds in een vroeg stadium haar steun toe aan dit project. Vooruitlopend op de komst van het carillon schonk zij in april 1952 tijdens haar bezoek aan de Verenigde Staten president Harry S. Truman alvast een kleine zilveren klok. In 1954 waren alle 49 klokken van het klokkenspel vervaardigd en werden zij tijdelijk geïnstalleerd in een toren in West Potomac Park, waar het carillon op 5 mei van dat jaar formeel aan de Verenigde Staten werd overgedragen. Precies zes jaar later kreeg het carillon zijn definitieve plaats. Op 5 mei 1960, de vijftiende verjaardag van de bevrijding van Nederland, was het klokkenspel opgehangen in de huidige toren vlak bij het Iwo Jima Memorial te Arlington.
De klokken zijn vervaardigd uit een bronslegering van ongeveer viervijfde koper en eenvijfde tin. Het totale gewicht van het carillon bedraagt 27.852 kilo. De grootste klok weegt 5.740 kilo en heeft een diameter van ruim twee meter, de kleinste klok weegt 17 kilo en heeft een diameter van 23 centimeter. Iedere klok heeft een afbeelding die een groep uit de Nederlandse samenleving voorstelt. De kleinste klokken symboliseren de Nederlandse jeugd. Op iedere klok staan versregels van de hand van de Nederlandse dichter Ben van Eysselsteijn.
De toren waarin het carillon hangt is een ontwerp van de Nederlandse architect Joost W.C. Boks. De open, versterkte staalconstructie is bijna 40 meter hoog en wordt "bewaakt" door twee bronzen leeuwen, ontworpen door de Nederlandse beeldhouwer Paul Koning. Voor de beiaardier bevindt zich op 25 meter hoogte in de toren een glazen cabine van waaruit het klokkenspel kan worden bespeeld. Op zaterdagen en nationale feestdagen vinden er op het Nederlandse carillon concerten plaats. Tijdens deze concerten kunnen bezoekers de toren beklimmen om de beiaardier aan het werk te zien. Het klokkenspel kan overigens ook via een automatisch elektronisch systeem worden bespeeld. Vanuit de toren heeft de bezoeker een fenomenaal uitzicht op Washington en ziet in het voorjaar in de directe omgeving duizenden Nederlandse tulpen bloeien.

National Air & Space Museum
Het National Air & Space Museum, gelegen aan Independence Avenue, aan de rand van de groene zone in het centrum van stad, behoort niet alleen tot de grootste musea van Washington, het is bovendien het drukst bezochte museum ter wereld: jaarlijks worden zo'n negen miljoen bezoekers ontvangen! Het museum, geopend op 1 juli 1976, is geheel gewijd aan lucht- en ruimtevaart en heeft een collectie die zijn weerga niet kent. De collectie strekt zich uit van het

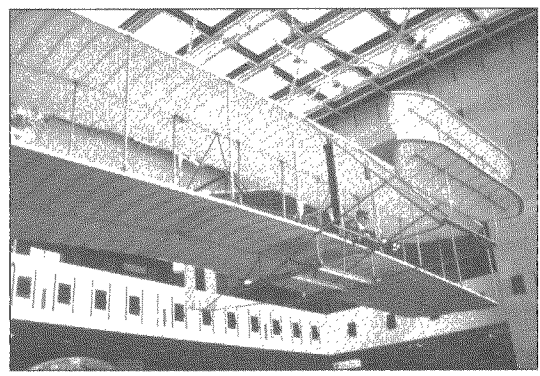

Bij de ingang van het National Air & Space Museum hangt een kopie van de door de gebroeders Wright ontworpen "Flyer".

eerste vliegtuigje dat ooit heeft gevlogen, tot het bemanningscompartiment van de Apollo 11. De oudste en modernste toestellen staan en hangen letterlijk naast elkaar. De bezoeker wordt bij binnenkomst direct geconfronteerd met de Milestones of Flight en ziet ondermeer de Flyer, het eerste bestuurbare motorvliegtuig waarmee Orville Wright in december 1903 de eerste geslaagde vluchten volbracht, de kleine

eenmotorige hoogdekker Spirit of St. Louis, waarmee Charles A. Lindbergh in mei 1927 zonder tussenlanding van New York naar Parijs vloog en de door een raketmotor voortgestuwde Bell X-1, waarmee Chuck Yeager in oktober 1947 als eerste de geluidsbarrière doorbrak. Ook op het gebied van de ruimtevaart komt de bezoeker nauwelijks iets tekort. Verschillende ruimtevaartcapsules, maanlanders en zelfs een nagebouwd Space-lab treft men in het museum aan. Allerlei aspecten uit de geschiedenis van de lucht- en ruimtevaart krijgen royale aandacht. Zo wordt er ondermeer ingaan op luchtvaartpioniers, transport door de lucht, de ontwikkeling van het straalvliegtuig en de Apollo-reizen naar de maan. Elders in het museum komen diverse educatieve thema's aan bod als 'How Things Fly' en 'Exploring the Planets'. Het museum beschikt over een Imaxtheater, het Samuel P. Langley Theater, waar bijzondere films worden vertoond op een reusachtig scherm van 17 bij 25 meter, en bovendien over het Albert Einstein Planetarium, waar programma's draaien over het ontstaan van het heelal.

Voor de geïnteresseerde in de geschiedenis van de militaire luchtvaart heeft het National Air & Space Museum zeer, zeer veel te bieden. De rijkdom van de collectie is ronduit verbazingwekkend. Ruime aandacht wordt besteed aan de ontwikkeling van het luchtwapen in de Eerste Wereldoorlog. Naast diverse toestellen, als een Fokker D-VII, zijn er talloze affiches, foto's en diorama's te bewonderen. Ook exposeert het museum diverse persoonlijke bezittingen van de Duitse luchtaas Hauptmann Oswald Boelcke, die in 1915 en 1916 enkele gevechtstactieken en -technieken introduceerde, die van invloed zouden zijn op volgende generaties jachtvliegers. Boelcke, briljant gevechtsleider en instructeur, had 40 luchtoverwinningen op zijn naam staan toen hij in oktober 1916 om het leven kwam bij een botsing met één van zijn eigen piloten. Het museum exposeert onder andere Boelckes Pour le Mérite, de door Frederik de Grote ingestelde Pruisische ridderorde, die tijdens de Eerste Wereldoorlog gold als de hoogste Duitse dapperheidsonderscheiding.

Vanzelfsprekend krijgt ook de militaire luchtvaart in de Tweede Wereldoorlog de nodige expositieruimte toegemeten. In één ruimte ziet de bezoeker de voornaamste jachtvliegtuigen uit de Tweede Wereldoorlog broederlijk bij elkaar: een Britse Supermarine Spitfire, een Duitse Messerschmitt Bf-109, een Amerikaanse Mustang P-51 en een Japanse Mitsubishi A6M "Zero". Een - overigens niet geheel onomstreden - speciaal thema in het museum is de missie van colonel Paul W. Tibbets Jr. en zijn bemanning met de Enola Gay, de B-29 Superfortress, die de eerste atoombom boven Hiroshima afwierp. Delen van het vliegtuig zijn minutieus gerestaureerd en worden sober geëxposeerd. Te zien is onder andere het ruim zeventien meter lange voorste gedeelte van de romp alsook het enorme verticale staartvlak van de Enola Gay. Een kopie van

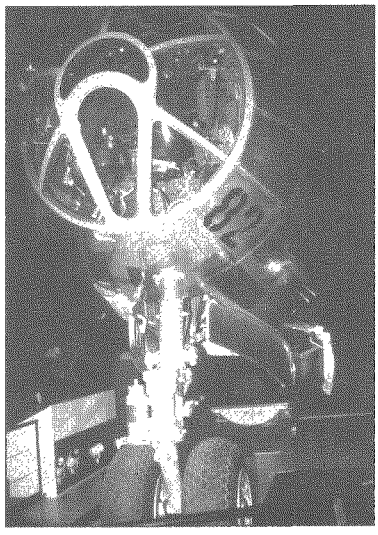

De neussectie van de "Enola Gay", het B-29 vliegtuig dat de atoombom "Little Boy" afwierp boven Hiroshima.

Little Boy, de meer dan 4.000 kilo zware, oranje-zwart gekleurde atoombom, herinnert aan de verschrikkingen van de aanval van 6 augustus 1945, die tien-, zo niet honderdduizenden slachtoffers het leven kostte, maar volgens velen ook het einde van de Tweede Wereldoorlog heeft bespoedigd.
In een grote ruimte wordt afzonderlijk aandacht besteed aan de ontwikkeling van rakettechnologie en geleide wapens. De collectie die de bezoeker hier aantreft toont zowel het oudste als het nieuwste op dit gebied. Naast exemplaren van de Duitse Vergeltungswaffen uit de Tweede Wereldoorlog, de V-1 vliegende bom en de V-2 ballistische raket, ziet men ook wapens uit de periode van de Koude Oorlog zoals de enorme Sovjetrussische SS-20 raket en het veel kleinere Amerikaanse Tomahawk kruisvluchtwapen.
Een ander thema is de luchtstrijd tijdens de Koreaanse Oorlog (1950-1953), waarin voor het eerst in de geschiedenis straaljagers met elkaar het gevecht aangingen. Veel van deze confrontaties vonden plaats in 'MiG-alley', het noordwestelijk deel van Noord-Korea nabij de grens met China, waar Amerikaanse F-86 Sabres strijd leverden met Chinese MiG-15's. De Sabre, die vaker dan zijn communistische concurrent als overwinnaar uit het strijdperk trad, is het pronkstuk van dit thema.
Een laatste thema uit de militaire luchtvaart wat in het museum op bijzondere wijze wordt behandeld zijn de zogenaamde Sea-Air Operations. Een ruimte in het museum is zodanig ingericht dat men zich op de brug van een Amerikaans vliegdekschip waant. Vanaf de brug ziet de bezoeker door de ramen een film waarin Grumman F-14 Tomcat jachtvliegtuigen opstijgen en landen.

Korean War Veterans Memorial

In de nabijheid van het Lincoln Memorial treft men twee monumenten, die betrekking hebben op militaire conflicten, waarbij de Verenigde Staten niet als onbetwiste overwinnaar uit de strijd kwamen. Het resultaat van de Koreaanse Oorlog was een wapenstilstand, welke het Koreaans schiereiland verdeelde in een communistische Democratische Volksrepubliek Korea ten noorden van de 38ste breedtegraad en een meer op de westerse wereld georiënteerde Republiek Korea (Zuid-Korea) ten zuiden van de 38ste breedtegraad. Aan de kant van Zuid-Korea vochten naast veel Amerikaanse eenheden ook Nederlandse zee- en landstrijdkrachten, die met contingenten uit andere landen werden opgenomen in een VN-strijdmacht. De Koreaanse communisten uit het noorden werden gesteund door legers van hun kameraden uit de Volksrepubliek China. Vanaf juni 1950 voltrok zich een op en neer golvende strijd, die tot veel slachtoffers aan beide zijden leidde. De Verenigde Staten verloren alleen al bijna 34.000 man in de strijd.
De Amerikaanse gesneuvelden en veteranen van de Koreaanse Oorlog hebben bijna een halve eeuw op een nationaal monument moeten wachten, wederom een gedenkteken met een lange voorgeschiedenis. Na jarenlang aandringen van Amerikaanse Korea-veteranen, tekende president Ronald W. Reagan in 1986 een wet, die de bouw

Een deel van het Korean War Veterans Memorial bestaat uit een patrouille van negentien roestvrijstalen beelden.

van een monument autoriseerde. Daarna volgde een lange discussie over het ontwerp. President George H.W. Bush stak aan het einde van zijn ambtstermijn de eerste spade in de grond. Uiteindelijk zou president Bill Clinton vergezeld door de president van de Republiek Korea op 27 juli 1995 het monument onthullen. Die dag bevonden zich onder de duizenden belangstellenden ook tientallen Nederlandse Korea-veteranen. Het monument is gebouwd door de Korean War Veterans Memorial Advisory, die voor de financiering de benodigde achttien miljoen dollar aan donaties bijeen wist te brengen.

Het Korean War Veterans Memorial bevindt zich in het West Potomac Park, dat deel uitmaakt van de groene zone in het centrum van Washington. Het fascinerende monument bestaat uit negentien meer dan manshoge veldgrijze roestvrijstalen beelden, die los van elkaar staand zijn neergezet. Tezamen vormen zij een patrouille in gevechtsformatie, die optrekt naar de Amerikaanse vlag als het symbolische doel. Elk beeld heeft een unieke gelaatsuitdrukking en stelt een door de strijd getekende, vermoeide militair voor.

De wapens en uitrusting (inclusief de karakteristieke poncho) zijn zeer realistisch uitgevoerd. Voorts wordt het monument gevormd door een 50 meter lange granieten muur, waarop de woorden Freedom Is Not Free zijn aangebracht alsook 2.500 geëtste afbeeldingen van onder andere crew chiefs, zusters, geestelijken, mecaniciens en personeel van andere ondersteunende wapens en dienstvakken, welke allen een bijdrage hebben geleverd aan de ondersteuning van de militaire operaties in Korea.

Tegenover deze muur ligt nog een lagere granieten muur, waarop de namen zijn aangebracht van alle naties die hebben geparticipeerd in de VN-strijdmacht, onder die namen staan ook de the Netherlands vermeld.

Vietnam Veterans Memorial

Binnen de Amerikaanse samenleving wordt de door de Verenigde Staten verloren oorlog in Vietnam nog immer ervaren als het meest controversiële militaire conflict waaraan de natie heeft deelgenomen. De Amerikaanse militaire hulp aan de Republiek Vietnam was aanvankelijk kleinschalig, doch groeide tijdens de ambtsperiode van president Lyndon B. Johnson uit tot een modern uitgeruste strijdmacht van meer dan 550.000 Amerikanen. De gemiddelde leeftijd van de Amerikaanse militair in Vietnam was negentien jaar. Toen eenheden van de communistische Viet Cong begin 1965 verrassingsaanvallen ondernamen op Zuidvietnamese vliegvelden, steden en Amerikaanse kampen, verhevigden de Verenigde Staten hun luchtbombardementen op ondermeer grote steden als Hanoi en Haiphong. Dit lokte zowel binnen als buiten de VS scherpe protesten uit en leidde in veel Amerikaanse steden tot felle demonstraties tegen de Vietnam-oorlog. Onder president Richard M. Nixon werd een begin gemaakt met de terugtrekking van Amerikaanse militairen en uiteindelijk werd in januari 1973 met de ondertekening van een overeenkomst een officieel einde gemaakt aan de oorlog. Begin 1975 werd het Zuidvietnamese bewind van Nguyen Van Thieu omver geworpen en Saigon omgedoopt tot Ho Tsji Minh-stad. Enige tijd daarna werden Noord- en Zuid Vietnam herenigd en gingen beide op in de Socialistische Republiek Vietnam. Voor de Verenigde Staten was het verloop van deze oorlog een traumatische ervaring, die de samenleving verdeelde en, zoals gezegd, tot grote protestdemonstraties leidde. Vandaag de dag zijn de wonden van Vietnam nog steeds niet volledig geheeld en bij de totstandkoming van het Amerikaanse vredes- en veiligheidsbeleid spelen de ervaringen in Zuidoost-Azië nog altijd een zekere rol.

Het Vietnam Veterans Memorial, eveneens gesitueerd in de nabijheid van het Lincoln

Memorial, bestaat in feite uit drie monumenten, waarvan het oudste gedeelte wordt gevormd door een 151 meter lange zwarte granieten muur, waardoor het monument ook wel bekend staat als The Wall. Het sobere, V-vormige monument, evenals het monument voor de Korea Veteranen mogelijk gemaakt door middel van particuliere donaties, is ontworpen door Maya Ying Lin en werd in november 1982 onthuld. De muur is opgebouwd uit 140 panelen waarop alle namen zijn aangebracht van ruim 58.000 Amerikaanse militairen, onder wie acht vrouwen, die in Zuidoost-Azië zijn gesneuveld of vermist geraakt in de periode juli 1959 tot het voorjaar van 1975. Opvallend is het grote aantal familienamen van Nederlandse origine dat op de muur staat vermeld; de Amerikaanse nakomelingen van Nederlandse emigranten blijken hun steentje aan de oorlog in Zuidoost-Azië te hebben bijgedragen. Voor de namen zijn tekens aangebracht; de tekens voor de vermiste militairen kunnen als hun lot bekend wordt, eenvoudig worden gewijzigd in een

De "Three Fighting Men" bij het Vietnam Veterans Memorial kijken uit op "The Wall".

Voor de panelen van "The Wall" gaat een ranger in op de totstandkoming van het Vietnam-monument.

teken dat hoort bij een gesneuvelde militair. Mocht een vermiste militair alsnog levend naar huis komen, dan wordt het teken voor zijn naam gewijzigd in een cirkeltje. Dat laatste is evenwel sinds de onthulling van het monument nog nooit gebeurd. The Wall is inmiddels door miljoenen mensen bezocht, de meesten hebben de namen op het gepolijste zwarte graniet beroerd. De zogeheten rangers, die werkzaam zijn bij het National Park System, zijn een ieder behulpzaam bij het vinden van de naam van een familielid of bekende, die op het monument staat vermeld. Voorts verzorgen zij rondleidingen langs de drie bij elkaar gelegen Vietnam-monumenten. In 1984 werd vlak bij de muur een door Frederick Hart ontworpen bronzen beeldengroep onthuld, die de naam Three Fighting Men kreeg en drie jonge Amerikaanse militairen voorstelt. Deze militairen zijn alle drie afkomstig uit een andere etnische groep en uitgebeeld in de typische "Nam"-uitrusting: de een met de mouwen van zijn gevechtspak opgerold, de ander met zijn scherfvest over de blote

borstkas, de derde met een handdoek los om de hals. Enigszins afgezonderd tussen de bomen staat tenslotte het Vietnam Women's Memorial, ontworpen door Glenna Goodacre en officieel onthuld in november 1993. Dit eveneens realistische, in brons uitgevoerde beeldhouwwerk stelt drie vrouwelijke militairen en een gewonde mannelijke militair voor. Ook de afgebeelde vrouwen zijn afkomstig uit drie verschillende etnische groepen die men in de Amerikaanse samenleving terugvindt: één militair is van Afrikaanse afkomst, de tweede van Europese afkomst en de derde van Aziatische afkomst. Dit monument herdenkt de acht Amerikaanse vrouwen die omkwamen tijdens de oorlog in Vietnam, alsook de meer dan 11.000 verpleegsters en andere Amerikaanse vrouwen, die tijdens de oorlog hebben gediend in Zuidoost-Azië.

De Vietnam-monumenten maken veel emoties los bij de bezoekers. Velen laten bij The Wall iets persoonlijks achter. De talloze tekeningen, brieven, vlaggen, uitrustingsstukken, onderscheidingen en bloemen, die bij de muur achterblijven, worden door rangers verzameld en overgedragen aan het National Museum of American History. Daar worden deze persoonlijke statements met betrekking tot de zo traumatisch verlopen oorlog in vitrines tentoongesteld.
In het bovenstaande is - zonder volledigheid te pretenderen - gepoogd een bloemlezing te geven van hetgeen Washington D.C. de militair-historisch geïnteresseerde bezoeker te bieden heeft. Na lezing zal een ieder de conclusie kunnen onderschrijven dat een bezoek aan Washington vanuit militair-historisch oogpunt, alles bij elkaar, zeer de moeite waard is.

Edward A. Remeyn

DE MYTHE VAN HET "WONDERWAPEN"

**De V-1 noch de V-2 hebben de Tweede Wereldoorlog kunnen veranderen.
Toen de Geallieerden in maart 1945 al ver in Duitsland waren doorgedrongen, sprak de minister van defensie van Nazi-Duitsland, Dr. Albert Speer, in het Ruhrgebied met hem onbekende mijnwerkers. Speer bleef daarbij zelf ook anoniem. Teleurgesteld noteerde hij na afloop: "Zij vertrouwen op het wonderwapen en zelfs op een komende breuk tussen de Geallieerden (!). Het is werkelijk niet te beschrijven hoe deze mensen totaal 'von unserer Propaganda irregeführt sind'."**

De produktie van de V-1 en V-2 raketten was gevestigd in Peenemünde op het eiland Usedom. Peenemünde was geen Luftwaffenstützpunkt, maar viel onder het commando van de landmacht. De correcte benaming was Heeresversuchsanstalt.
De derde februari 1943 werd de commandant van deze Anstalt, kolonel Dr. Walter Dornberger, naar Berlijn geroepen. Hij moest zich melden bij Prof. Hetzlage, der Amtschef für alle Finanz- und Ordnungsfragen der Deutschen Rüstungsindustrie. Dornberger werd daarbij vergezeld door de Wehrkreisbeauftragter voor de stad Stettin, Dr. Mackels, door Dr. Degenkolb, de leider van de Sonderausschuß voor de produktie en reparatie van locomotieven, alsmede door directeur Kunze.

Het plan van Dr. Speer, die ook de bewapening onder zich had, was om in opdracht van Hitler deze Heeresversuchsanstalt van het leger af te nemen en in een N.V. te veranderen. Dit was nodig omdat de verwachte resultaten van de Anstalt in de toekomst onbegrensde mogelijkheden zouden hebben. Daar Hitler altijd een groot voorstander van de infanterie (lees: landmacht) was en zich eigenlijk bitter weinig van de luchtmacht en niets van de marine aantrok, wilde Speer op deze manier beide laatste eenheden volledig uitschakelen, door de N.V. honderd procent voor hem te behouden, dat wil zeggen alle aandelen in zijn bezit te laten.
Dornberger voelde natuurlijk weinig voor dit plan, want hij was bang op deze manier terzijde geschoven te worden, omdat Degenkolb zijn plaats zou innemen. Hij heeft dit dan ook in een zeer lange rede met absoluut niet mis te verstane woorden de "locomotievenman" Degenkolb laten weten. "Locomotieven", zo zei hij onder meer, "zijn geen raketten, dat waren zij niet, dat zijn zij niet en zullen ze ook nooit worden."
Op bevel van Hitler werd toch Dr. Degenkolb samen met Dr. Dornberger voor onbepaalde tijd directeur van de voornoemde Anstalt, weliswaar in militair verband en niet als N.V. Maar na achttien maanden liep de produktie niet meer, hetgeen te wijten was aan het absolute onvermogen van Degenkolb om de fabriek technisch en organisatorisch te leiden.
Toen Peenemünde in maart 1944 zeer zwaar werd gebombardeerd, maakte Speer een einde aan het gewirwar en hakte de knoop door. Hitler had echter het laatste woord. Hij ging "met alles akkoord", maar beval dat de Anstalt volledig in handen van de landmacht moest blijven. Daardoor verloor de luchtmacht zijn interesse, zeker toen ook nog de SS zich voor de Anstalt begon te interesseren. Het einde was dat niemand meer geloof hechtte aan of geïnteresseerd was in de resultaten van de Anstalt. Na een tweede bombardement in 1944 verviel alles, en men liet het voor wat het was.
Hoewel veel Duitsers, zelfs kort voor het einde van de oorlog, nog geloofden in de reeds lang daarvoor aangekondigde "wonderwapens" of "geheime wapens" van het Derde rijk, waren Hitler en Göring allang niet meer van een overwinning overtuigd. Göring had al in december 1944 een Denkschrift über den militärisch wirkungslosen Einsatz der V-1 und V-2 volledig verscheurd en deze stukken aan zijn luchtmachtgeneraal Kreipe teruggestuurd.
Zelfs een vertrouwelijke mededeling van de Gestapo, dat in bioscoop Rex in Antwerpen door een voltreffer van een V-2 11.000 mensen waren gedood, waaronder 700 Engelse soldaten, deed de Führer af met de woorden: "Dat is nu eens een schot in de roos, helaas kan ik er niet meer in geloven."
Deze wonderwapens V-1 en V-2 hebben Duitsland en de rest van de westerse wereld in de laatste fase van de Tweede Wereldoorlog - en ook nog tientallen jaren daarna - stevig in hun greep gehouden. Hadden deze wapens inderdaad een wending aan de oorlog kunnen geven? En hoe zou het krijgsverloop geweest zijn, als deze wapens veel eerder ingezet hadden kunnen worden? Wat is waarheid en wat is fantasie?

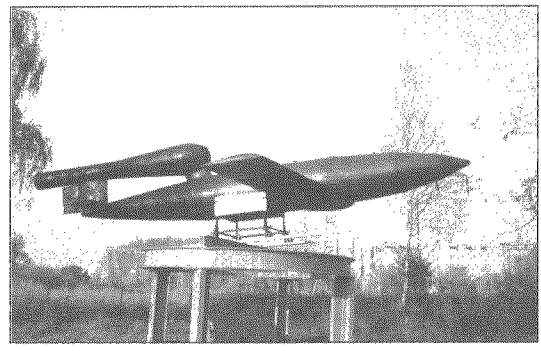

V-1 *foto: Remcyn*

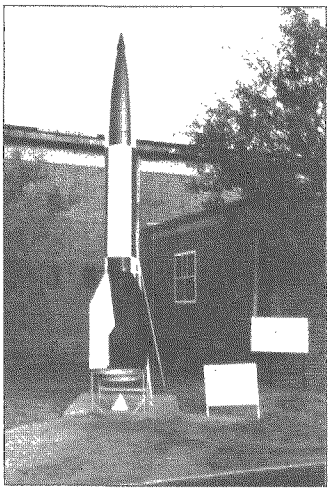

V-2 *foto: Remeyn*

Op 6 juni 1944, de dag van de geallieerde invasie in Normandië, ging een melding naar de Wehrmachtberichtstelle des Großdeutschen Rundfunks: "Zuid-Engeland en de binnenstad van Londen zijn de afgelopen nacht bestookt met een nieuw wapen van een zeer zwaar kaliber...". De Duitsers hielden hun adem in. Die V-wapens, die dood en verderf zouden zaaien, bestonden echt!
Wel laat, maar wellicht nog niet te laat. Veel Duitsers verwachtten hiervan een duidelijke overwinning van hun kant. Anderen waren minder optimistisch en dachten aan de wraak van de "mensen aan de overkant", de geallieerden.
De V-1, een zwaar bewaakt en strikt geheimgehouden wapen, was een onbemande vliegende bom met stompe vleugels, die door een straalmotor van het goedkoopste soort werd voortgedreven. Hij had een lengte van ruim acht meter, was 2.000 kilo zwaar en had 800 à 900 kilo springstof aan boord. Als de motor boven Engeland plotseling afsloeg (en dikwijls ook boven bezet gebied) sloeg de angst toe en hoopte men dat "het onding" niet in bewoond gebied naar beneden zou vallen.
De eerste raket maakte een 200 kilometer lange vlucht van de Noordfranse kust naar Londen, "doel 42", in 22 minuten. Kleine doelen kon de raket, met de ambtelijke benaming Fieseler 103, niet raken, omdat de trefzekerheid zeer onnauwkeurig was. De raketten werden massaal door de Britse (en ook Nederlandse) piloten neergehaald, omdat ze niet sneller dan 600 kilometer per uur konden vliegen, met een plafond van 1.000 meter. In de eerste drie weken bereikten van de 2.000 afgevuurde V-1's er 1.000 de Britse hoofdstad. 661 werden door de geallieerde piloten neergehaald, de rest vernietigde zichzelf. De 1400 Reichsmark goedkope raket hield echter wel duizenden geallieerde jagers, bommenwerpers en stukken luchtdoelartillerie en ongeveer 25.000 militairen bezig. Deze militairen en dit materieel konden derhalve niet elders worden ingezet.
De V-1 was een soort psychowapen, dat de mensen in Zuid-Engeland hun slaap en hun zenuwen kostte. Bovendien maakten niet weinig soldaten aan het front zich zorgen over hun achtergebleven dierbaren. In totaal sloegen tot eind maart 1945 van de 10.000 afgevuurde V-1's er 3.531 in Engeland in. Hierbij kwamen 6.860 mensen om het leven en werden 18.000 mensen zwaar gewond.
Op 8 september 1944 werd midden vanuit een ontruimde villawijk in Wassenaar de eerste V-2 raket (ambtelijke benaming A-4) naar Londen gelanceerd. Deze 13,75 meter lange en twaalf ton zware ballistische raket, ontwikkeld door Werner von Braun, bereikte een snelheid van Mach 3, soms zelfs 5.800 kilometer per uur, en een hoogte van 110 kilometer. Deze V-2 was het voorbeeld voor de latere Russische SS-20 en de Amerikaanse Minuteman uit de koude oorlog. De raket was geruisloos, en werd pas opgemerkt als hij ontplofte. Hij kon niet door de toenmalige vliegtuigen worden vernietigd.
Tot 27 maart 1945 vonden bij 1.115 V-2 inslagen in Engeland 2.724 mensen de dood en vielen er 6.467 zwaargewonden. Ook in

Antwerpen, Brussel en Luik vielen veel slachtoffers.
Tot het einde van de oorlog werd de V-2 in de Harz, het zogenoemde Mittelwerk, geproduceerd. Dit werk werd verricht door ongeveer 25.000 dwangarbeiders, die bijna allen hierbij omkwamen. Zij zijn eind april 1995 tijdens een grote herdenking in Nordhausen (Duitsland) geëerd.
De latere V-3 (een hogedrukraket) is niet meer in produktie gekomen, omdat de proeven hiermee steeds mislukten.
En alle andere "wonderwapens"?
De Messerschmidt 262 werd te laat ingezet en was niet geheel betrouwbaar. Bij gebruik van de Messerschmidt 163 B kwamen meer eigen piloten dan vijandelijke om. Wasserfall, Rheintochter en Enzian waren de namen van de eerste vanaf de grond afgevuurde luchtdoelraketten, maar ze bestonden slechts in beproeving. De Duitsers waren meesters in het uitdenken, en de Amerikanen in het doen.
Het geheim van het allerlaatste wapen, de atoombom, hadden de Duitse wetenschappers weliswaar in principe onder de knie, maar zij konden deze nog niet fabriceren. Iedereen, die het Manhattan-project (waarover hieronder meer) kent, weet waarom dat zo is.
De waarheid is dat Duitsland de Tweede Wereldoorlog toch verloren zou hebben, ondanks de V-1's en V-2's, omdat het tegen de gezamenlijke grote mogendheden totaal geen kans had.

Het Manhattan-project

Aan twee andere belangrijke projecten, namelijk de verbetering en ontwikkeling van radarapparatuur en de atoomsplitsing, gaf de Duitse leiding geen bijzondere aandacht. Dit was voor de geallieerden een goede gelegenheid voor een gunstige wending om de oorlog te beëindigen.
In Amerika benoemde namelijk president Franklin D. Roosevelt in 1940 het zogenoemde National Defense Research Committee. Dit was een bijzondere studiegemeenschap van het ministerie van defensie, die de opdracht had zo spoedig mogelijk een programma voor verdere ontwikkeling van nieuwe wapens en wapentechnieken voor te leggen.
In 1941 werd aan het Committee het legendarische Office of Scientific Research and Development (OSRD) toegevoegd. Dit OSRD heeft alle verdere ontwikkelingen op wapentechnisch gebied in een centrale commissie samengevoegd. Van het OSRD maakten later ook artsen deel uit, evenals agrarische, technische en textielingenieurs. Velen van hen kwamen uit Canada en Engeland. Nog later kwamen er taalkundigen en andere wetenschappelijk gevormde personen bij. Door deze combinatie was het mogelijk naast de bewapening ook andere verbeteringen en ontwikkelingen te doen, onder andere de toepassing in grote schaal van penicilline.
Maar de belangrijkste onderneming was het Manhattan-project, hoewel men zich toen nog niet van de gevaren en de verantwoordelijkheid van hun ontdekking bewust was. Als resultaat van dit project kwam in de zomer van 1945 de kernwapenexplosie tot stand in de woestijn van Nieuw-Mexico, wat later de uitvinding van de atoombom zou worden genoemd.
Over de verantwoordelijkheid voor het gebruik van de atoombom is later door geschiedkundigen eindeloos gediscussieerd. De uiteindelijke beslissing heeft president Harry S. Truman genomen, die na de dood van Roosevelt op 12 april 1945 het presidentschap had overgenomen. Helaas was hij als vice-president niet in de geheimen van het Manhattan-project ingewijd, hij kon alleen maar het bevel tot het gebruik van de bom geven.
Toen in de zomer van 1945 Duitsland was verslagen en bezet, bereidde alleen Japan de geallieerden nog een grote zorg. Truman's

adviseurs legden, in een zogenoemd Interim Committee onder leiding van minister van defensie Henry L. Stimson, een bericht over, waarin zij dringend verzochten nu eindelijk "de bom eens te gebruiken"(!). Daarbij zou het doel alleen door militaire installaties mogen worden gevormd, maar "ook de bevolking zou ernstig moeten worden getroffen" zodat het "een afschrikwekkend moment" zou zijn en de Japanse regering tot overgave zou worden gedwongen. De achtergrond van deze gedachte was dat dan niet een paar miljoen Amerikaanse soldaten ingezet behoefden te worden voor een invasie van Japan, die daarbij mogelijk het leven zouden verliezen. Truman stemde toe. Men discussieert vandaag de dag nog over de vraag of deze beslissing moreel te rechtvaardigen is. De kernvraag is: was het mogelijk de bom in 1945 niet in te zetten? Jacob Robert Oppenheimer, de bekende/beruchte natuurkundige die voor de produktie van de bom verantwoordelijk was, zei later: "De beslissing had men eigenlijk al genomen toen wij aan het begin van het onderzoek stonden, vele jaren geleden. Ik weet niet of wij daarvan hadden kunnen afwijken."

Naschrift

Het atoomtijdperk had evenzogoed in Duitsland kunnen beginnen, als Hitler maar meer aandacht aan zijn wetenschappers had geschonken. In het scheikundig Kaiser Wilhelm Institut in Berlijn was het in december 1938 de natuurkundigen Otto Hahn en Fritz Straßmann gelukt een uraniumatoom te splijten. Dit hield men destijds als volledig in strijd met de wetten van de natuurkunde voor onmogelijk.

De mededeling van dit gebeuren verspreidde zich zeer snel over de wereld. Nils Bohr, een bekende Deense natuurkundige, hoorde ervan door twee collega's, die voor de nationaal-socialistische machthebbers waren gevlucht. Toen Bohr in 1939 naar Amerika ging, stelde hij al zijn kennis ter beschikking van de Amerikaanse regering en begon onmiddellijk, geassisteerd door twee andere natuurkundigen, de Italiaan Enrico Fermi en de Hongaar Leo Szilard, aan atoomsplitsing te werken. Na enige tijd overtuigden ze de Amerikanen ervan dat het "zeer goed mogelijk is de huidige kennis voor militaire toepassingen te gebruiken." Toen de bekende geleerde Albert Einstein hiervan hoorde, schreef hij een lange brief aan president Roosevelt. Bohr, Fermi en Szilard ondertekenden de brief ook. Roosevelt twijfelde nog, maar in 1939 was het onderzoek al zo ver gevorderd dat de vraag niet meer luidde "Kunnen we nog stoppen met de ontwikkeling van atoomwapens?", maar "Hoe komen we technisch verder dan de Duitsers, en kunnen we onze voorsprong behouden?".

Het resultaat was dat, nadat de Japanners op 7 december 1941 Pearl Harbor hadden aangevallen, de natuurkundige Vannevar Bush, binnen de Amerikaanse regering belast met de wetenschap, van de president de volgende opdracht kreeg: "Werkt u met uw mensen zo hard en snel mogelijk aan de verdere ontwikkeling van de atoomsplitsing, en werkt u een plan uit voor militair gebruik ervan."

G.D. Horneman

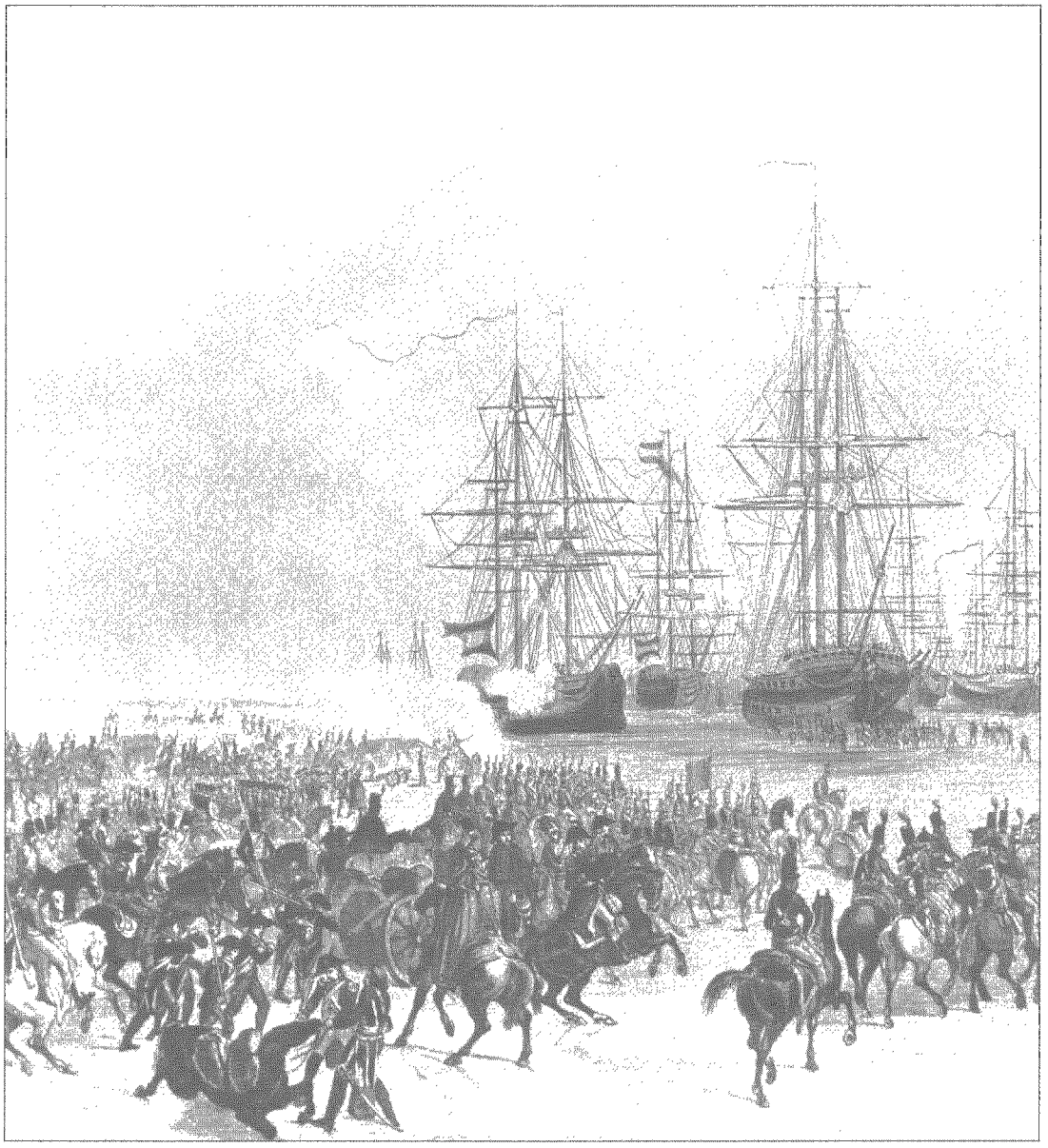

Afbeelding 1: La Cavalerie Française prend la Flotte Batave gelée dans le Texel door J. Adam naar Mozin (Marinemuseum te Den Helder)

BATAAFSE VLOOT IN 1795 DOOR FRANSE HUZAREN VEROVERD. EEN HARDNEKKIG MISVERSTAND![1]

In de prenten- en tekeningencollectie van het Marine museum te Den Helder bevindt zich een gekleurde gravure, met het onderschrift: "La Cavalerie Française prend la Flotte Batave gelée dans le Texel". Deze historische politieke prent werd vervaardigd door J. Adam[2] naar een schilderij van Mozin[3]. Zowel dit schilderij als de prent (afb. 1) en varianten daarvan[4], hebben in de 19e eeuw heel wat stof doen opwaaien[5]. Franse geschiedschrijvers, waaronder Thiers, beweren dat de Fransen de eersten en de enigen in de geschiedenis zijn geweest die een zwaar bewapende vloot met paarden hebben veroverd. Dit Franse gezichtspunt wordt bepaald niet door de Nederlandse geschiedschrijvers gedeeld. Zowel De Jonge in "Geschiedenis van het Nederlandsche Zeewezen" als De Bas in "Bijdragen en Mededelingen van het Historische Genootschap" weerleggen de Franse versie van het gebeuren[6].

In Franse kringen wordt zelfs in onze eeuw deze gebeurtenis nog opgehaald, nu eens tijdens een internationaal symposium dan weer in een tijdschriftartikel of in een kolom van radio/tv bode (afb. 2)[7].

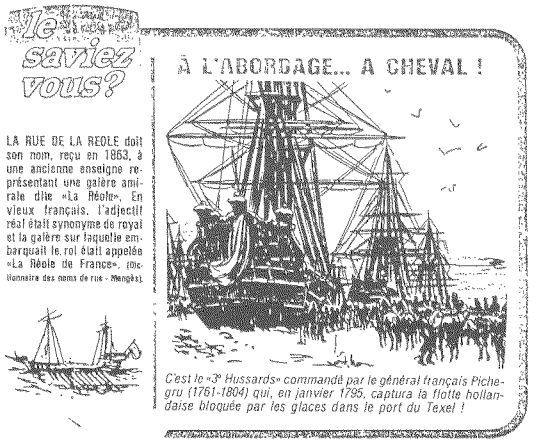

Afbeelding 2: TV Guide, januari 1989.

Wat was er nu werkelijk aan de hand in de kop van Noord Holland tijdens die strenge winter begin 1795? Om het ware verhaal te achterhalen, gaan we meer dan twee eeuwen terug in de geschiedenis[8].

Op 1 februari 1793 verklaarde het revolutionaire Frankrijk aan Engeland en de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden de oorlog. Na een aantal schermutselingen in de Oostenrijkse Nederlanden, verplaatsten de vijandelijkheden zich in het najaar van 1794 naar het noorden.

De winter van 1794-1795 was één van de strengste en langdurigste winters van de 18e eeuw. Zelfs de rivieren de Lek en de Waal, die een onderdeel vormden van de Hollandse waterlinie, waren, net als de inundaties, dichtgevroren. De Fransen, onder aanvoering van Pichegru en uitgeweken Patriotten, trokken zonder al teveel problemen over de bevroren rivieren ons land door (afb. 3).

Op 17 januari 1795 bereikte de Franse generaal Salm, bevelhebber van de 4e divisie van het Noordelijke Leger, Utrecht. Daar werd de 4e divisie afgelost door de 2e divisie die onder het bevel stond van generaal Moreau. Drie dagen later volgde de inname van Amsterdam. Een voorhoede, aangevoerd door kolonel Lahure, trok vervolgens in hoog tempo via de Haarlemmermeer naar Haarlem op. Deze stad werd op 17 januari ingenomen. Enige dagen later, om precies te zijn om 8 uur 's avonds op 22 januari, onderging Alkmaar hetzelfde lot en trokken ook daar de Franse soldaten de stad binnen. Hier vernamen de officieren dat bij Texel vijftien Hollandse oorlogsschepen en enige koopvaarders[9] in het ijs vastgevroren zaten. De oorlogsbodems vormden de rechtervleugel van de noordelijke defensielinie van de Republiek.
De strenge vorst had zodanig toegeslagen

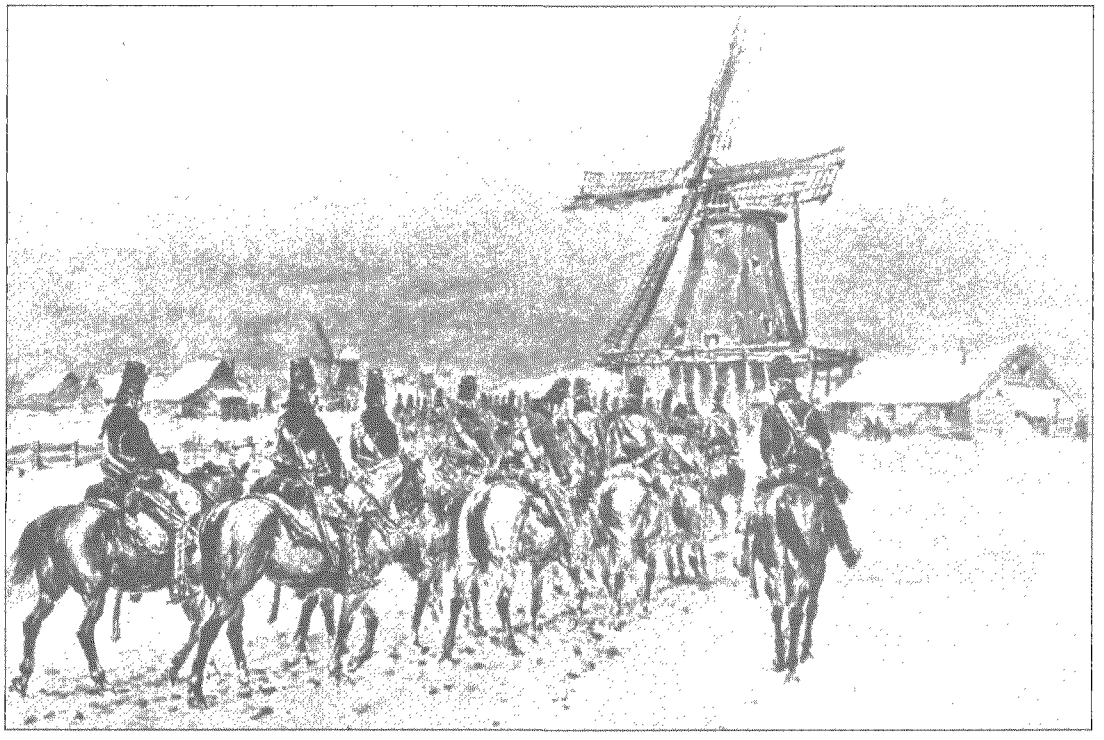

Afbeelding 3: Les Hussards de Pichegru door Eduard Detaille (Musée de l'Armée te Parijs)

dat zowel oorlogs- als koopvaardijschepen hun bestemmingen of thuishavens als Amsterdam, Enkhuizen en Hoorn niet meer konden bereiken en noodgedwongen hadden zij hun toevlucht gezocht in de haven van Nieuwediep.
Kapitein Reijntjes voerde hier het waarnemend bevel over de oorlogsschepen, waarvan er 11 bemand waren[10]. De eigenlijke bevelhebber was de kapitein F.S. graaf van Bylandt, die samen met Prins Willem V en de gehele Stadhouderlijke familie, op 19 januari naar Engeland was uitgeweken.
De Fransen in Alkmaar begrepen dat de Hollandse vloot, die als prinsgezind bekend stond, naar Engeland of Zeeland zou uitwijken, zodra men er in zou slagen zich uit het ijs te bevrijden. Met ca. 250 man vertrok kolonel Lahure naar Den Helder. Om één uur 's nachts, bij een extreme koude van ca. 20 graden vorst, gingen de Fransen op mars.
De Franse soldaten waren zeer slecht op deze veldtocht gekleed. Er heerste groot gebrek aan uniformen en warme kleding. Voedsel en geweren waren nauwelijks in voldoende mate aanwezig. Het kinderversje dat in later jaren gezongen werd: Hop Marianneke, stroop in 't kanneke, Laat de poppetjes dansen, Eerst was er een Prins in 't land, nu de kale Fransen, kon de omstandigheden van toen aardig weergeven.
In het artikel van Brunon (noot 6) worden de soldaten van Lahure beschreven als "overwinnaars in lompen", meer avonturiers dan een geregeld leger. Het moet voor deze slecht toegeruste soldaten afzien zijn geweest onder deze barre winterse weersomstandigheden.
Vanwege het geringe aantal voertuigen kon

kolonel Lahure slechts één compagnie van zijn 3e tirailleurs meenemen. Aan zijn strijdmacht voegde hij nog het 8e eskadron huzaren toe, aangevoerd door Muralez. De rest van zijn manschappen diende zo snel mogelijk te voet te volgen. In de vroege morgen van de 23e januari bereikten de eerste Franse soldaten Den Helder. Vanaf de duinen zagen ze de Hollandse vloot in het ijs liggen.

De Franse versie van de "verovering" van de vloot is o.a. gebaseerd op de memoires van Lahure. Hij vertelt[1]:

"Voor het vertrek, gaf ik opdracht om de stadspoorten te bewaken en gaf de order om niemand door te laten om de stad [Alkmaar] te verlaten, uit vrees, dat een koerier ons voor zou zijn en alarm zou slaan. De nacht was inktzwart, sneeuw bedekte de wegen en onze wagens gingen maar langzaam vooruit. Eindelijk om zes uur in de ochtend kwamen wij in de duinen, op de hoogte van de vloot, aan. Ik nam mijn positie in en wachtte tot het licht genoeg was om aan te vallen. Zodra het eerste ochtendgloren toestond de donkere massa van de boten te ontwaren, liet ik de tirailleurs achter op de paarden van de huzaren plaats nemen. We gingen langzaam en in alle stilte op het ijs. De huzaren hadden lappen om de hoeven van de paarden gebonden. Verrast door de verschijning van onze troepen, troffen de bemanningen van de schepen voorbereidingen om zich te verdedigen.
Het was nog half donker, en in het ongewisse over het aantal aanvallers dat hun omsin-

Afbeelding 4: Prise de la flotte hollandaise au Texel door F. Grenier (Musée de l'Armée te Parijs).

geld had, besloten ze te onderhandelen.
Een officier meldde zich en nodigde mij uit aan boord van de Prinses Louise. Ik werd ontvangen door Admiraal Rentie[12] en legde hem uit dat mijn verkenners gevolgd zouden worden door een leger waar hij onmogelijk tegen zou kunnen vechten, daar zijn vloot niet kon manoeuvreren en dat de Fransen heer en meester van Holland waren. De admiraal zag de hopeloosheid van de situatie in en gaf zich over". (afb. 4)
Een ander verslag van deze gebeurtenis is van een voormalige marketentster, te weten "moeder Catherine", die aan alle belangrijke oorlogen, die tussen 1792 en 1803 plaatsvonden, deelnam. Het verhaal dat zij het liefst vertelde, was de geschiedenis van het nemen van de Hollandse vloot[13].
"Je moet je voorstellen, kind, dat het donker en koud was. Zover je oog strekte zag je ijs. En daar lagen, een halve mijl van ons vandaan, 14 Hollandse oorlogsschepen en een groot aantal handelsschepen, in diepe rust en vastgevroren in het ijs. Ik maakte net aanstalten om koffie voor de compagnie klaar te maken toen ik een hoop lawaai hoorde. Het was Muralez, de aanvoerder van het eskadron huzaren. Hij vroeg om een gelijk aantal fuseliers om zo sterk genoeg te zijn om de Hollandse vloot te kunnen aanvallen. Het was zo koud dat twee huzaren van hun paard vielen. 'Nooit zullen we ons doel kunnen bereiken, als we geen grovere middelen gebruiken' , zei kolonel Muralez met verheven stem. 'Mijn commandant', onderbrak ik hem, 'ik heb een tonnetje jenever, Schiedammer, zoals zij het in hun landstaal plegen te noemen. Het verwarmt en het prikkelt de keel. En ik wil dit voor U en voor Uw mannen uitschenken. U kunt het later betalen als U terugkomt'. En mijn tonnetje heeft het niet lang volgehouden. De huzaren en de infanteristen hebben nog geen kwartier nodig gehad om het soldaat te maken en het op mijn gezondheid te ledigen. Twintig minuten later stond het eskadron tegenover de vloot. De fuseliers van kapitein Baptiste klommen, met de sabel tussen de tanden, als katten aan boord en de gehele vloot gaf zich over aan de Fransen en dit alles dankzij mijn tonnetje jenever."

De Fransen vonden in Den Helder volle pakhuizen en volgens sommige Franse geschiedschrijvers balen valse assignaten "die de Engelsen op de Franse kusten zouden gaan verspreiden om de Franse economie te ontwrichten". Ook werd een bedrag van 6 miljoen gulden aangetroffen dat onmiddellijk naar Amsterdam werd overgebracht[14].

De periode 1795 tot aan de stichting van het Koninkrijk der Nederlanden in 1813 wordt gekenmerkt door een aantal overgaven en nederlagen van de Nederlandse vloot: de overgave van de vloot te Den Helder in 1795, de overgave van de vloot onder schout-bij-nacht Lucas in de Saldanhabaai in 1796, de nederlaag van de vloot van vice admiraal J.W. de Winter tijdens de slag bij Kamperduin in 1797, de overgave van de vloot onder schout-bij-nacht Samuel Story in de Vlieter in 1799 en de mislukte invasie van Engeland in 1805 met de zgn. "Vlissingsche flottielje", welke uiteindelijk te Boulogne strandde. Maar de overgave van de vloot in januari 1795 te Den Helder is niet, zoals de Franse geschiedschrijvers ons zo graag willen doen geloven, een overwinning van een aantal huzaren met wapens in de hand dat stormenderhand over het ijs de schepen genomen heeft.
De Nederlandse versie van het verhaal begint op 21 januari 1795, om 5 uur 's ochtends, als kapitein Reijntjes via de luitenant-admiraal J.H. van Kinsbergen een bericht, gedateerd 19 januari, van de Gecommitteerde Raden der Staten van Holland en Westfriesland ontvangt. In dit bericht, gericht aan alle bevelhebbers van de linker vleugel, werd uitdrukkelijk

gesteld: "ingeval van aannadering der Franschen, bij attaque opeisching of anderzins in verdrag te komen, zonder dat van hem gevergd werd eenige verdediging te doen of eenen aanval af te wachten". Dit was twee dagen voordat de Fransen in de duinen bij Den Helder arriveerden en bijna drie dagen voordat de huzaren aan boord van de schepen kwamen. Reintjes bevestigde de ontvangst van het besluit in een brief aan de Admiraliteit van Amsterdam, verzonden op 22 januari. Enige dagen later ontving hij het officiële bevel van de Algemene Staten, dat de bevelhebbers van de andere divisie reeds eerder hadden ontvangen.

Het is zeker dat kapitein Reijntjes zijn order op tijd heeft ontvangen. Volgens een brief gedateerd "den 24 Januarij 1795 om 's 6 uur avonds" van kapitein Reijntjes aan boord van Princes Louise gericht aan Van Kinsbergen, schrijft Reijntjes dat hij "hoogstdesselfs missive in dato 22 Januarij ontvangen" had[15].

De bij dit artikel afgebeelde prenten laten ons zien dat er geschoten wordt en dat een grote troepenmacht de schepen bestormt. Wij moeten aannemen dat de fantasie van de kunstenaars erg groot is geweest. De geschreven bronnen wijzen op het tegendeel. De beide officiële brieven bewijzen dat de vloot zich vredelievend heeft overgegeven op bevel van de hoogst bevelvoerende die zich in Den Haag bevond, in plaats van veroverd te zijn. Het bevel tot overgave was bekend bij de Hollandse bevelhebbers. Ook andere contemporaine bronnen en getuigenissen, waaronder verschillende kranten en journalen van schepen, bevestigen dat de schepen zich zonder geweld hebben overgegeven[16]. Al in 1844 wijst J.C. de Jonge (zie noot 4) er op dat de visie van de Franse en andere buitenlandse geschiedschrijvers over de "overgave"[17] niet op een juiste weergave van de feiten is gebaseerd.

Dat huzaren zich te paard op het ijs hebben begeven, wordt niet tegengesproken. De schepen lagen immers in het ijs vastgevroren. Maar een heel leger in gevecht met de scheepsbemanningen is in tegenspraak met de bronnen en berust op Franse fantasie. Meer voor de hand liggend is het dat het een aantal verkenners betrof dat poolshoogte kwam nemen. Waarschijnlijk heeft een combinatie van extreme koude en de krachtige werking van de Schiedamse jenever het beeld van de Fransen vertekend en is deze waanvoorstelling een eigen, zij het wat hardnekkig leven gaan leiden.

Laten we daarom tot slot Plinius de Jongere aan het woord, die ooit eens gezegd heeft: Historia, quoquo modo scripta, delectat! (Geschiedenis, op welke wijze dan ook geschreven, is altijd welgevallig)[18]

[1] Met dank aan mevrouw A.E. Offenberg en de heer P. Teerling voor hun kritische en taalkundige opmerkingen.

[2] Deze prent komt voor in de catalogus "Galerie Histoire de Versailles", z.j., Versailles.

[3] Het schilderij bevindt zich in het Musée de l'Armée te Parijs.

[4] - Prise de la flotte hollandaise, gouache, Morel Fatio, Musée de l'Armée, Parijs
- Le commandant Lahure, l'officier belge qui va s'emparer de la flotte hollandaise immobilisée dans les glaces du Texel, prent, Grenier F., Musée de l'Armée, Parijs

[5] De eerste publikatie over deze gebeurtenissen komt van Jonini, Histoire critique

et militaire et des Guerres de la Révolution, deel 4, pag. 208, Parijs, 1819-1824.
Het standaardwerk (20 delen): Thiers, L.A., Histoire du Consulat et de l'Empire, deel 3, pag. 158, Brussel/Luik, 1839, is later de bron geweest voor andere schrijvers, zoals Rocquancourt, Alison en Lacretelle, om deze voorstelling over te nemen.
O.a. Bonnal, E. de, La Guerre de l'Hollande et l'affaire du Texel, Spectateur Militair, Parijs, 1886.

[6] In een aantal kranten, bijvoorbeeld: Algemeen Handelsblad enz. no. 16276 van 13 april 1882: "Een nationaal protest" en in Frankrijk Le Figaro, 28ème Année, 3ème Série, no. 106 de Dimanche 16 Avril 1882. En in de diverse tijdschriften en boeken, zoals
De Jonge, J.C., Geschiedenis van het Nederlandsche Zeewezen, tweede druk, deel 5, Kruseman, Haarlem, 1862, pag. 178 - 197.
De Bas, F., De overgave van de Bataafsche vloot in 1795, Bijdragen en Mededelingen van het Historisch Genootschap, 1883, blz. 25 t/m 66.

[7] Voornamelijk in Franse tijdschriften:
Histoire de la Marine Française Illustrée, Parijs, 1934, pag. 196.
Brunon, J. en R., Au Texel, le 23 Janvier 1795, Des Hussards s'emparent d'une armée navale, Neptune no. 58, Parijs, 1960, pag. 19 t/m 27.
Watelet, J., Les hussards de Pichegru capturent la flotte Hollandaise, Histoires de la mer, Parijs, 1981, pag. 107 t/m 116.

[8] Over de geschiedenis van de laatste dagen van de Republiek en de Bataafse Republiek:
Sabron, F.H.A., De oorlog van 1794-1795 op het grondgebied van de republiek der Vereenigde Nederlanden, Breda, 1892-1893.
Schama, S., Patriotten en bevrijders, Amsterdam, 1989.
Alberts, A., De Huzaren van Castricum, Amsterdam, 1973.

[9] Buiten de vloot lagen er ook nog 25 koopvaarders, waaronder zes Engelse. Aan boord bevond zich een aantal Franse refugiés, waaronder de mooie jonge Comtesse de Lasale. Ze waren op weg naar Engeland.

[10] Divisie van de rechtervleugel, onder tijdelijk bevel van kapitein H. Reijntjes (bijlage 6, De Jonge, deel 5):
A. Admiraal De Ruyter, 64 stukken, kapitein J. van Woensel, Nieuwediep
A. Gelderland, 64 stukken, kapitein F.S. Graaf van Bylandt, afwezig Nieuwediep
A. Frederik Willem, 64 stukken, kapitein N.A. Cambier, wachtschip, Amsterdam
A. Prinses Louise, 56 stukken, kapitein P.J. Gervais, wachtschip, Nieuwediep
A. Admiraal Piet Heijn, 54 stukken, kapitein H. Reijntjes, commandant Nieuwediep
A. Monnikendam, 40 stukken, kapitein C.J. Blois van Treslong, Nieuwediep
A. Argo, 36 stukken, kapitein Aeg. van Braam, Nieuwediep
A. Venus, 26 stukken, kapitein Jan van Hoogenhouck Tulleken, Nieuwediep
N. Enkhuizen, 26 stukken, kapitein J.A.B. Bloys van Treslong, Nieuwediep
A. Echo, 26 stukken, luitenant J. van den Velden, eerste officier op de Gelderland, doch tijdelijk gedetacheerd, Nieuwediep (waarschijnlijk wordt hier de Dolphijn bedoeld, de Echo had 16 stukken)
F. Pallas, 20 stukken, luitenant L.W. van

Rossum, Het Vlie
A. Zeepaard, 20 stukken, luitenant A. Mackay
A. Valk, 12 stukken, luitenant H.A. Ruysch
A. Lynx, 12 stukken, luitenant J. May, Nieuwediep
N. Snelheid, 8 stukken, luitenant A. Holland, Nieuwediep
F. Twee gewapende gaffelschepen met 8 stukken en een gewapende kof
De Pluto en de Verwachting van 64 stukken en de Alliantie van 36 stukken waren bemand noch bewapend. De Admiraal-Generaal van 74 en de Amsterdam van 64 stukken waren oud en niet meer zeewaardig.

[11] Lahure, L.J, Souvenirs de la vie militaire du lieutenant-général baron L.J. Lahure 1787-1815, Parijs, 1895. In een brief van Lahure aan het dagblad L'echo de la Frontière uit februari 1846 verhaalt hij dat hij de vloot (in)genomen heeft; van enig krijgsgewoel wordt niets gezegd.

[12] Hier wordt kapitein Reijntjes bedoeld. Buiten dat Lahure hem de titel admiraal geeft, klopt er nog meer niet. Kapitein Reijntjes was commandant van de Admiraal Piet Heijn (zie noot 9) en niet van de Prinses Louise. Hij was de oudste in rang op de schepen die voor Den Helder lagen en daardoor aangewezen als plaatsvervangend bevelhebber. De commandant van de Prinses Louise was kapitein Gervais.

[13] In het artikel van J. en R. Brunon, pag. 26 (zie noot 6) hebben de auteurs de onjuistheden geschrapt in het verhaal van 'moeder Catharina', die zich onder meer vergist in de dag en de tijden.

[14] Volgens Lahure (zie noot 12). In de Nederlandse dag-, week- of maandbladen wordt hier geen gewag van gemaakt. In de Gazette de Leyde van 30 januari 1795 en in de krant Le Batave van 13 februari 1795 wordt alleen besproken dat de vloot zich heeft overgegeven aan de Fransen zonder dat er sprake is van schermutselingen of van de grote som geld.

[15] Deze komen voor in De Bas, F., bijlagen 1 en 2 (zie noot 5).

[16] In de Haarlemsche Courant van 27 januari 1795; getuigenissen van kapitein Tulleken, chirurgijn-majoor Ahle aan boord van de Snelheid en het journaal van de Dolphijn.

[17] Het is eigenlijk geen overgave geweest, maar een terbeschikkingstelling. Waarschijnlijk hoopten de Heren in Den Haag zo de vloot in Hollandse handen te houden. Mogelijk wilden ze tegelijkertijd voorkomen dat op de vloot ongeregeldheden zouden uitbreken. Het feit dat de Hollandse vlag op de schepen bleef wapperen wijst erop dat zij in deze opzet zijn geslaagd. Bij de vloot in Vlissingen braken wel ongeregeldheden uit. Zie De Jonge, deel V, pag. 169 t/m 172. In Den Helder kwam generaal J.H. de Winter op 25 januari orde op zaken stellen. Het gemor van de schepelingen werd met beloften tot uitbetaling van gage en dergelijke gesmoord. Zie De Jonge, deel V, pag. 193 t/m 197.

[18] Plinius, Epist. Lib. V, Epist. 8.

J.W.L. Heesakkers

VECHTWAGENS NAAR VOREN!

Het verhaal van de Marmon-Harrington tanks in koloniale dienst. (deel 1)

Voorwoord

Als amateur militair-historicus ben ik al jaren geïnteresseerd in juist die onderwerpen waarover weinig tot niets bekend is. Met veel plezier en soms ERGERNIS verdiep ik mij in zulke onderwerpen en probeer om één en ander te achterhalen en de uitkomst te delen met diegene die het interesseert. Dit verhaal is er zo een en wekte mijn interesse meer dan twintig jaar geleden met de aankoop van het boekje "Tanks" van Henk Vos. In dit drukwerk stonden op bladzijde 58 drie foto's en welgeteld elf regels tekst betreffende "... onbekende Amerikaanse tanks geleverd aan Suriname ... bemand met mariniers ..." gedurende de Tweede Wereldoorlog. Het verlangen naar informatie was gewekt en is zelfs nu, na meer dan twintig jaar, nog niet geheel bevredigd.

Een brief naar, wie anders, het Korps Mariniers leverde niets op en met een gevoel van verslagenheid en onmacht werd de strijd opgegeven, maar niet voor lang. Brieven naar diverse musea en defensie-archieven werden verzonden, maar leverden wederom niets op. Toen, tijdens de periode dat men het jongen zijn achter zich laat en een man wordt, een stap die sommigen nog steeds niet hebben durven nemen, werd al snel duidelijk dat deze koers niets zou opleveren en werd gekozen voor een geheel nieuwe aanpak.

Begin bij de basis! Als de officiële instanties niets hebben, zal en moet men zelf beginnen met het veldwerk. Een lange en moeilijke weg, maar gelukkig succesvol. Met veel vallen en opstaan lukte het om de, inmiddels failliete, fabrikant en tientallen oudgedienden die deze voertuigen kennen te lokaliseren en hun steun te verkrijgen.

Het gevolg: een map vol informatie en een album vol met foto's. Voldoende voor een eerste klungelige poging om een artikel te schrijven. Al snel na publikatie werd duidelijk dat er echter nog meer was, zoals de inzet van enkele van deze voertuigen op Java in 1942 of hun inzet op Aruba en Curaçao in de oorlog. Niet te vergeten het relaas van een aantal van deze tanks die na de oorlog opnieuw gebruikt zijn in Suriname.

Deze keer leek het mij verstandiger te wachten tot er geen verrassingen meer zouden opduiken en er een totaal verhaal zou kunnen worden afgeleverd. Hierbij een samenvatting van de meest belangrijke gegevens, die naar ik hoop in een prettig leesbaar geheel zijn samengebracht.

Maar wat is een verhaal zonder het juiste begin? Laten we daarom even terug in de tijd reizen naar de Gordel van Smaragd.

Deel 1. De geboorte

"Tempo Doeloe"

We schrijven de roerige jaren dertig, de "goede" oude tijd. Zoals ook in Nederland waait de wind van het pacifisme en de bezuinigingspolitiek over Oost-Indië en breekt het Koninklijk Nederlandsch-Indisch Leger (KNIL) af tot niet meer dan een versterkte politiemacht. In ons Indië is alles rustig, de laatste opstandige gebieden zijn kort daarvoor gepacificeerd en een sterk leger wordt niet meer noodzakelijk geacht.

In het hoge noorden verschijnen echter donkere wolken aan de hemel als Japan in 1931 Mantsjoerije binnenvalt en daar een marionettenregering installeert. China staat mach-

teloos en kijkt met lede ogen toe, de internationale gemeenschap slaapt verder! Ook voor Indië was het ver van het bed en het alledaagse leven had zijn beloop, niemand had het geringste vermoeden dat deze donkere wolken langzaam maar zeker verder naar het zuiden zouden komen.
In de daarop volgende jaren zet Japan de volgende stap en neemt een deel van China in bezit. De internationale gemeenschap protesteert en veroordeelt deze actie, maar dit alles doet Japan niets, integendeel. Japan reageert door zich uit de Volkenbond terug te trekken en het Japans Groot-Azië Genootschap te stichten. Dit was het Japanse equivalent van de Amerikaanse Monroeleer, die de gedachte behelsde "Amerika voor de Amerikanen", hier dus "Azië voor de Aziaten" (= de Japanners).
In 1936 beleeft Japan een militaire opstand (de tweede al) en sluit het Anti-Kominternpact met Nazi-Duitsland. Langzaam ontwaakt nu ook Nederlands Oost-Indië en verhoogt dat jaar zijn defensiebudget. Deze financiële injectie wordt gebruikt voor de aanschaf van een grote vloot bommenwerpers. De militaire gedachtengang is simpel maar logisch voor die tijd: een lange arm met krachtige vuist zal de tegenstander ver van ons gebied houden. Jachtvliegtuigen zijn daarbij niet nodig omdat zij de bommenwerpers vanwege hun beperkte vliegbereik niet kunnen begeleiden. De grondtroepen moeten nog maar even roeien met de riemen die zij hebben.
Het jaar 1937 is echter het jaar van de omwenteling. China wordt voor de derde keer door Japan verkracht en de Chinees-Japanse oorlog is daarmee een feit. Als klap op de vuurpijl verklaart de Japanse premier een nieuwe orde in Azië te zullen scheppen. (In 1938 gaat men nog een stap verder en verklaart zich de leider van Azië.)
De onrust bij de militaire leiding van Indië neemt nu toe, en in december 1937 zet men een eerste stap op weg naar een modern leger met de oprichting van de "Proefafdeling Vechtwagens" (vechtwagen is de KNIL-term voor tank). Het zal echter tot 1939 duren voordat men de proef geslaagd verklaart.
Het merendeel van de in Engeland bestelde Vickers M-1936 (een lichte tweepersoonstank met een mitrailleur) zal echter nooit worden afgeleverd. Europa is in oorlog en Engeland neemt de nog niet naar Indië verscheepte tanks in beslag voor gebruik door haar eigen troepen. Nederland is bezet, de tot dan toe op het westen georiënteerde Japanse regering valt, en het Japanse leger heeft alle macht in handen. Het eerstvolgende slachtoffer van de Japanse expansiedrift is Frans Indochina, u raadt het al, we schrijven het jaar 1940. De dreiging komt verder zuidwaarts.

Motorisatie

De militaire leiding en het gouvernement van Oost-Indië besluiten tot maatregelen. Eén ervan is de grondige reorganisatie en uitbreiding van het KNIL. Allereerst presenteert men het zogenoemde Brigadeplan. Een vijftal brigades (later gevolgd door een zesde) ter sterkte van circa 5.000 man elk, bestaande uit gemotoriseerde infanterie-, cavalerie-, artillerie- en logistieke eenheden, zullen worden opgericht en beschikbaar komen voor de verdediging van het hoofdeiland Java. Andere maatregelen zijn bijvoorbeeld het Slagkruiserplan, dat de maritieme verdediging van Indië moet versterken met drie zware slagkruisers.
Enorme fondsen worden beschikbaar gesteld voor de aankoop van het benodigde materieel, de traditionele leveranciers in Europa zijn echter niet in staat te leveren. Hun produktie is reeds geheel in beslag genomen door de opdrachten van de eigen regering of de leverancier bevindt zich in het vijandelijke kamp.
De Verenigde Staten, op dat moment nog neutraal, wordt in eerste instantie gezien als

een leverancier van inferieure wapens. Amerikaanse wapens zouden niet alleen een te korte levensduur hebben, maar ook zouden de Amerikaanse ontwerpers en wapenfabrikanten nog in de kinderschoenen staan.
Nood breekt echter wet, en de Netherlands Purchase Commission (NPC) vestigt zich in New York, zoekende naar moderne wapens. De bekendere leveranciers draaien echter op volle toeren om te kunnen voldoen aan de vraag van de eigen troepen en die van de Engelsen. De behoefte van Nederlands-Indië werd niet urgent bevonden. Hierdoor kwam men niet, of pas op de laatste plaats, in aanmerking voor wapens of materieel.
Nu had men eind 1938 contact gehad met de Marmon-Harrington Company, die met één van hun rupstractoren had deelgenomen aan de beproeving van een nieuwe artillerietrekker voor het KNIL. Deze fabrikant bouwde al jaren zware terreinvoertuigen voor in de bos-, mijn- en wegenbouw, maar bouwde ook civiele trucks om tot vierwielaangedreven trucks voor onder andere het leger van Perzië. Bovendien had men enkele pantserwagens en lichte tanks ontworpen voor de Amerikaanse mariniers, Mexico en wederom Perzië.
Op verzoek van de NPC bracht de Marmon-Harrington Company op één van haar tankmodellen, de CTL, een kleine, 240 graden draaibare, koepel aan, voorzien van een lichte mitrailleur. Daarnaast gebruikte men een op basis van een rupstractor gebouwd tankmodel, de CTM, als uitgangspunt voor een driemans tank met een automatisch 37 mm kanon en een viermans tank met twee automatische 37 mm kanonnen[1].
Vanaf de tekentafel bestelde de NPC zo'n 234 stuks lichte tweemans tanks van het type CTLS-4A in de Y- en C-versies, 194 stuks lichte driemans tanks type CTMS-1 TBI en 200 middelzware viermans tanks van het type MTLS-1 GI4. Dit aantal werd later verminderd tot 125 stuks. Totale waarde van de order was circa 275 miljoen dollar. De gehele opdracht zou in 1941 worden uitgeleverd. Hier bleek de Marmon-Harrington Company zichzelf te overschatten. Onvoldoende capaciteit en gebrek aan kennis omtrent massaproduktie waren er de oorzaak van dat men pas begin 1942 de eerste en in 1943 de laatste tank afleverde.

Daadwerkelijke actie

Omstreeks midden februari 1942 arriveerden ongeveer 18 tot 20 lichte CTSL-4 TA tanks in de haven van Tjilatjap aan de zuidkust van Java. Vandaar werden ze overgebracht naar Bandoeng. Daar op 11 januari de Japanners al waren geland in de Buitengewesten (de gebieden buiten Java) was er spoed geboden met de ingebruikneming van deze voertuigen. Er was echter te weinig mankracht om alle voertuigen in te rijden. De jongens van de technische dienst waren echter zeer inventief en construeerden van staalplaat enkele grote bakken, een soort gigantische schoenendozen. De bodem werd met een onbekende substantie (olie of zeep?) spekglad gemaakt. De tank werd erin geplaatst, in beweging gezet en met het handgas op een bepaald toerental gebracht. Deze oplossing zorgde ervoor dat een monteur gelijktijdig meerdere tanks in de gaten te houden terwijl ze stonden te "sudderen" in hun "doos". Hiermee hoopte men het inrijden te bespoedigen en te vergemakkelijken.
De volgende stap was de kennismaking tussen de manschappen en het voertuig. Tijdens de eerste ritten over verharde wegen braken uiterst kleine metaalsplinters af van de rupsbanden, die door de wind in het chauffeurscompartiment werden geblazen. Menige bestuurder moest dan ook naar het ziekenhuis voor behandeling, waarna ze de dienst konden hervatten. Nadat de rupsbanden waren ingereden is dit probleem niet meer voorgekomen.
Het volgende probleem was het gebrek aan munitie voor de Browning-mitrailleurs. Het

schip dat de betreffende munitie vervoerde was ingedeeld bij een ander konvooi en werd onderweg naar Java door een vijandelijke onderzeeër tot zinken gebracht.
Luitenant G.H. Christan, commandant van het nieuwe, met deze tanks uitgeruste, peloton, zag zich voor een enorm probleem geplaatst. In het verleden had het leger haar nieuwe mitrailleurs gekocht bij Vickers in Engeland, maar deze wapens hadden een ander kaliber, zodat de aanwezige munitie niet voor de Brownings geschikt was. Een bevriende collega van de Militaire Luchtvaartafdeling gaf hem echter een tip. Alle in gebruik zijnde bommenwerper en jachtvliegtuigen waren van Amerikaanse makelij en bewapend met .... Browning mitrailleurs. Christan verzocht om hulp een kreeg een flinke partij munitie cadeau van de Luchtvaartafdeling.
Men was er echter nog niet! Diverse chauffeurs klaagden over het afslaan van de motor als men naar een andere versnelling schakelde. Men zocht naar het euvel, maar kon in eerste instantie niets vinden. Motorisch was alles in orde. Bij toeval werd het euvel toch nog gevonden. De oorzaak was de knullige plaatsing van de contactknop, op het brandscherm direct achter de chauffeur. Deze plaatsing zorgde, samen met een lange pook, dat bij het schakelen de elleboog van sommige chauffeurs net tegen deze knop stootte, en de motor dus werd uitgezet. Een kleine beschermkap over de schakelaar hielp het probleem de wereld uit. Het laatste probleem, dat overigens nooit werd opgelost, betrof het instructiemateriaal. De bijgeleverde instructieboeken waren in het Amerikaans, en dus voor de mannen onbegrijpelijk. Nu had de inventieve Christan het adres gelokaliseerd van een dame, die aan de TH van Delft voor werktuigbouwkundig ingenieur had gestudeerd en bereid was de boekwerken te vertalen in begrijpelijk Nederlands. Door de val van Java is het helaas nooit zover gekomen.

Op 27 februari werd luitenant Christan bij kapitein Wulfhorst geroepen, de commandant van de Mobiele Eenheid. Dit was de tankeenheid, eind 1941 voortgekomen uit de Proefafdeling Vechtwagens. Hij kreeg de opdracht onmiddellijk een peloton gereed te maken voor inzet tegen de oprukkende Japanners. Door onvoldoende mankracht kon men slechts zeven tanks bemannen.
Gedurende de nacht werden de munitiebanden voorzien van de patronen en de tanks werden gereed gemaakt. Men moest rekenen op een verplaatsing richting noordkust, door bergachtig terrein met een bergpas op circa 1.200 meter hoogte. Met nog lang niet volledig ingereden motoren vreesde men het ergste. Ook hier brachten de techneuten uitkomst, in de vorm van toevoeging van colloïdaal grafiet aan de motorolie om oververhitting en vastlopen te voorkomen. Met succes volbracht men de rit. Om 03.00 uur was men klaar en na enkele uren slaap vertrok men richting Kalidjati, met als doel de herovering van het bezette vliegveld.
De route liep via Lembang, Tjiater en Tambakan naar Soebang, alwaar het tot een gewapend treffen kwam. Ondersteund door een batterij bergartillerie (vier Bofors 75 mm houwitsers) werd op 2 maart om circa 08.00 uur de aanval ingezet door drie pelotons tanks, voorop het peloton Christan.
De Japanners waren op dat moment bezig met de was en het eten, en werden totaal verrast. Christan stootte door tot in de noordrand van Soebang, maar moest door het achterblijven van de ondersteunende infanterie terugtrekken. In het hoofdkantoor van de P&T Landen hadden de Japanse kolonel Toshinari Shoji en zijn staf hun hoofdkwartier gevestigd. (Shoji was bevelhebber van de gevechtsgroep Shoji en belast met de verovering van het gebied Bandoeng, in belang vergelijkbaar met de Vesting Holland.) Helaas was dit feit Christan onbekend, pas na de oorlog hoorde hij hoe dichtbij hij was geweest en dat hij de Japanners

een gevoelige klap had kunnen verkopen.
De circa 100 man sterke Japanse eenheid herstelde zich zeer snel, bracht haar enige pantserafweerkanon en lichte houwitser in stelling en legde landmijnen. Twee vervolgaanvallen werden door de Japanners afgeslagen, en om 12.20 uur trok de ME zich terug op Tambakan, ten zuiden van Soebang.
Op 9 maart viel Java, en capituleerde het KNIL. Slechts op Sumatra werd nog enige tijd doorgevochten, tot dat men ook daar de toevlucht moest zoeken tot de guerrilla.
Vele schepen vol met materieel werden door de Japanse onderzeeërs tot zinken gebracht. Andere hadden het geluk in Tjilatjap te arriveren, losten hun lading en riskeerden weer hun leven op de terugweg. Veel van het gearriveerde materieel kon niet meer in gebruik worden genomen en werd door de snel oprukkende Japanners buitgemaakt.
Zo'n dertig schepen met materieel, waaronder tanks, weken na de val van Java uit naar Australië. Deze nam direct het materieel in gebruik ten behoeve van de eigen troepen. Australische bronnen vermelden dat zo'n 149 CTLS-4 TA tanks, bestemd voor Java, werden overgenomen. Een drietal van deze tanks is in 1942 en 1943 gebruikt bij de gezamenlijke verdediging van Merauke (Nieuw-Guinea, het laatste onbezette stukje Nederlands Oost-Indië) door het KNIL en het Australische leger, verenigd in de "Merauke-Force". De tanks waren in gebruik bij de "Torres Strait-Force"[2]. Het niet uit de Verenigde Staten verzonden materieel werd door de Amerikaanse autoriteiten in beslag genomen.

Tot zover deel 1, wordt vervolgd!

[1] Enkele officieren vertelden mij dat de viermans tank oorspronkelijk zou worden voorzien van een 75 mm kanon. Dit kanon werd echter niet vrijgegeven, waarna het dubbele 37 mm kanon werd ingebouwd. Het lijkt mij in dit geval logischer dat een 57 mm kanon wordt bedoeld, zoals de Amerikaanse licentieversie van het Engelse zesponder antitank kanon.

[2] Vernoemd naar de Torres-straat, de zeeëngte tussen Australië en Nieuw-Guinea.

Bijlage
Schema Mobiele Eenheid op 2 maart 1942.

- Staf, uitgerust met een White M3A1 scoutcar.
- Verbindingspeloton, uitgerust met een radio en zes motorordonnansen.
- Compagnie Vechtwagens:
  » commandogroep o.l.v. kapitein Bakhuys, uitgerust met drie Vickers tanks;
  » 1e peloton o.l.v. luitenant Christan, uitgerust met zeven Marmon-Harrington tanks;
  » 2e peloton o.l.v. luitenant Cox, uitgerust met zeven Vickers tanks;
  » 3e peloton o.l.v. smi Verboekend, uitgerust met zeven Vickers tanks.
- Compagnie gemotoriseerde infanterie o.l.v. kapitein Brendgen:
  » drie pelotons infanterie, elk ter sterkte van 50 man.
- Verkenningspeloton, uitgerust met drie Marmon-Harrington Mk III MMF pantserwagens (Zuidafrikaanse voertuigen, verkregen uit Noord-Afrika).
- Peloton gemotoriseerd pantserafweergeschut, uitgerust met M3 37 mm antitank kanonnen.
- Batterij bergartillerie, uitgerust met vier maal Bofors 7,5 L20 75 mm berggeschut. Speciaal voor deze aanval toegevoegd aan de ME.
- Gevechtstrein met een hulpverbandplaats, uitgerust met vijf jeeps, 24 vrachtauto's en zes motoren met zijspan met daarop een draagbaar.
- Bagagetrein, uitgerust met 15 jeeps en 25 vrachtauto's.

Ing. Jos Rozenburg

GRAF VAN MLD LUCHTVAARTPIONIER TERUGGEVONDEN IN SURABAYA, INDONESIË

Luitenant ter zee Rozenburg is waarnemer bij de Marineluchtvaartdienst (MLD) en geplaatst op Marinevliegkamp Valkenburg (MVKV), waar hij vliegt op de P3-C Orion.

Inleiding

Gedurende onze vakantie in Indonesië in februari/maart 1996, logeerde mijn gezin in Surabaya, Oost Java, in het huis van mijn schoonouders. Mijn schoonvader, Henk Verstegen, is een Indische K.N.I.L. veteraan, en voormalig beheerder van het Nederlandse Ereveld 'KEMBANG KUNING' in Surabaya, een erebegraafplaats van de Oorlogsgravenstichting (OGS). Mijn schoonmoeder, Louise Verstegen-Timisela, heeft deze taak na zijn pensionering overgenomen, en werd daarmee de eerste vrouw in die functie in de geschiedenis van de OGS.

Op het ereveld liggen ongeveer 7000 mensen begraven, waaronder militairen en burgers, mannen, vrouwen en kinderen, Javanen, Chinezen, Ambonnezen, Europeanen en nog veel meer landsaarden. Ook werd het de laatste rustplaats voor de slachtoffers van de Slag in de Javazee, een zeeslag in februari 1942 waarbij meer dan 1000 geallieerde marinemensen omkwamen. Het Karel Doorman monument op het ereveld is ter nagedachtenis hieraan opgericht.
Gedurende mijn bezoek aan Surabaya heb ik met mijn schoonvader de Christelijke Begraafplaats 'PENELEH' bezocht, gelegen in het centrum van Surabaya. Deze begraafplaats was in de Nederlandse koloniale periode de laatste rustplaats van prominente personen in Nederlands-Indië, en is sinds dietijd in onbruik geraakt.
Het was een wandeling door een stukje Nederlandse overzeese geschiedenis, en het heeft veel indruk op me gemaakt.

Het was op deze begraafplaats dat we plotseling oog in oog kwamen te staan met de laatste rustplaats van Alfred Emile Rambaldo en zijn grootvader, de KTZ J. Rambaldo, voormalig havenmeester van 'Tandjoeng Perak', de haven van Surabaya.

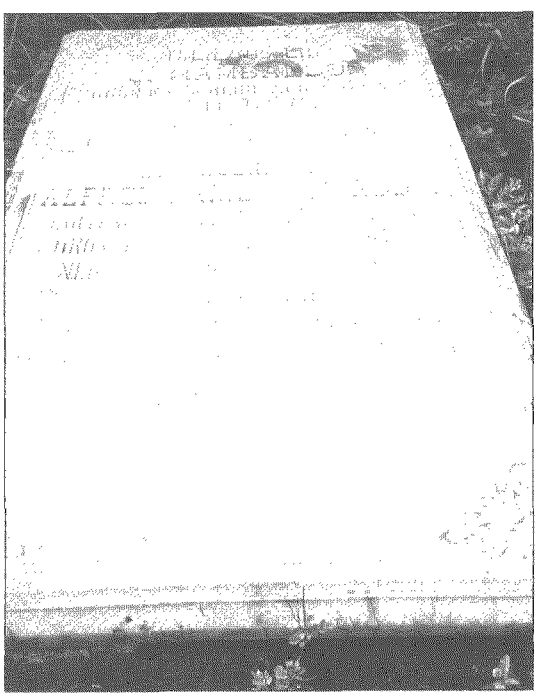

Grafsteen Rambaldo *(foto van de auteur)*

Toen had ik er nog geen idee van dat de MLD in de gelegenheid zou komen een laatste eer te bewijzen aan deze pionier van de Nederlandse Militaire Luchtvaart.

Wie was Alfred Emile RAMBALDO ?

De weg tussen Katwijk en Wassenaar voert dwars door het Marinevliegkamp Valkenburg. Een oplettende reiziger kon een paar jaar geleden, aan de vijver bij het hoofdgebouw van Valkenburg, een borstbeeld zien staan. Dit was het beeld van de luchtvaartpionier Rambaldo. Vanwege de verplaatsing van het hoofdgebouw werd voor het borstbeeld een nieuwe lokatie gezocht. Na overleg werd besloten om het een eervolle plaats te geven in de Traditiekamer MLD, op het Marinevliegkamp De Kooy.

Rambaldo werd geboren in Rembang (Oost Java) op 16 november 1879, waar zijn vader Resident was.

In september 1897 treedt hij aan op het Koninklijk Instituut voor de Marine in Den Helder, en wordt in 1901 benoemd tot Adelborst 1e klasse. Daarop volgen een aantal varende plaatsingen.

In de loop der jaren ontwikkelt Rambaldo een grote interesse in sterrenkunde, meteorologie en het onderzoek van hogere luchtlagen, en dit zou bepalend zijn voor de rest van zijn leven.

In de eerste jaren na de eeuwwisseling komt de ontwikkeling van de luchtballon op gang, en in 1907 schrijft hij reeds artikelen, waarin hij ijvert voor de ontwikkeling van de 'Luchtscheepvaart'. RAMBALDO was van mening dat het 'Luchtoorlogsschip' hét wapen voor de toekomst zou worden.
In hetzelfde jaar was hij mede-oprichter van de Koninklijke Nederlandsche Vereeniging voor Luchtvaart.

Borstbeeld Rambaldo *(foto AVD.KM)*

Rambaldo's ontwikkeling op Luchtvaartgebied komt eerst goed op gang in 1908 als hij zich fulltime op dit gebied gaat inzetten. Hij maakt Zeppelin tochten en studeert Aërologie. In het najaar wordt hij geplaatst a/b van 'de Ruyter', en zal een wereldreis maken met als eindbestemming Nederlands Oost Indië.
Doordat hij geleidelijk aan naam maakt, is ook de interesse van de KM voor zijn onderzoek gewekt, en wordt hij voorzien van fondsen en materiaal om gedurende de reis luchtvaartkundig onderzoek te doen. Commandant van 'de Ruyter' is KTZ G.Tydeman en in hem vindt Rambaldo een enthousiast medestander.

Aangekomen in Batavia wordt hij in 1909 gedetacheerd bij het Departement der Marine.
Hij houdt lezingen voor militaire topfunctionarissen, en wijst op het nut van bemande bestuurbare ballons als voorbereiding op het gebruik van vliegtuigen. Daarbij gebruikt hij als argumenten de nieuwe militaire mogelijkheden in de archipel, en op civiel gebied toepassingen t.b.v. meteorologie, topografie en niet te vergeten het vervoer van personen en post.
Het is dan ook niet vreemd dat hem steun wordt toegezegd bij de ontwikkeling van zijn plannen. Hij richt een aantal Luchtvaartverenigingen op in diverse plaatsen op Java, en weet in korte tijd een ledenbestand van 500 op te bouwen, waaronder een aantal medestanders in de KM.

Snel volgt de aanschaf van een eigen ballon waarmee begin 1910 voor het eerst wordt gevlogen. Verder krijgt hij de beschikking over 3 kabelballons voor meteorologisch onderzoek, waarmee hij hoogtes van 4500 meter bereikt. In 1910 maakt RAMBALDO 14 vluchten met de ballon die inmiddels 'Batavia' is gedoopt. Tijdens één van die vluchten waagt hij zich 40 km uit de kust boven de Javazee.

September 1910 wordt hij overgeplaatst naar Soerabaja, waarvandaan hij verder gaat met zijn ballontochten.
Hij komt in aanraking met een andere Luchtvaart enthousiast, LTZ Henri Gerard van Steyn, die hem een aantal malen vergezelt.
Samen met van Steyn en een zekere Dr.

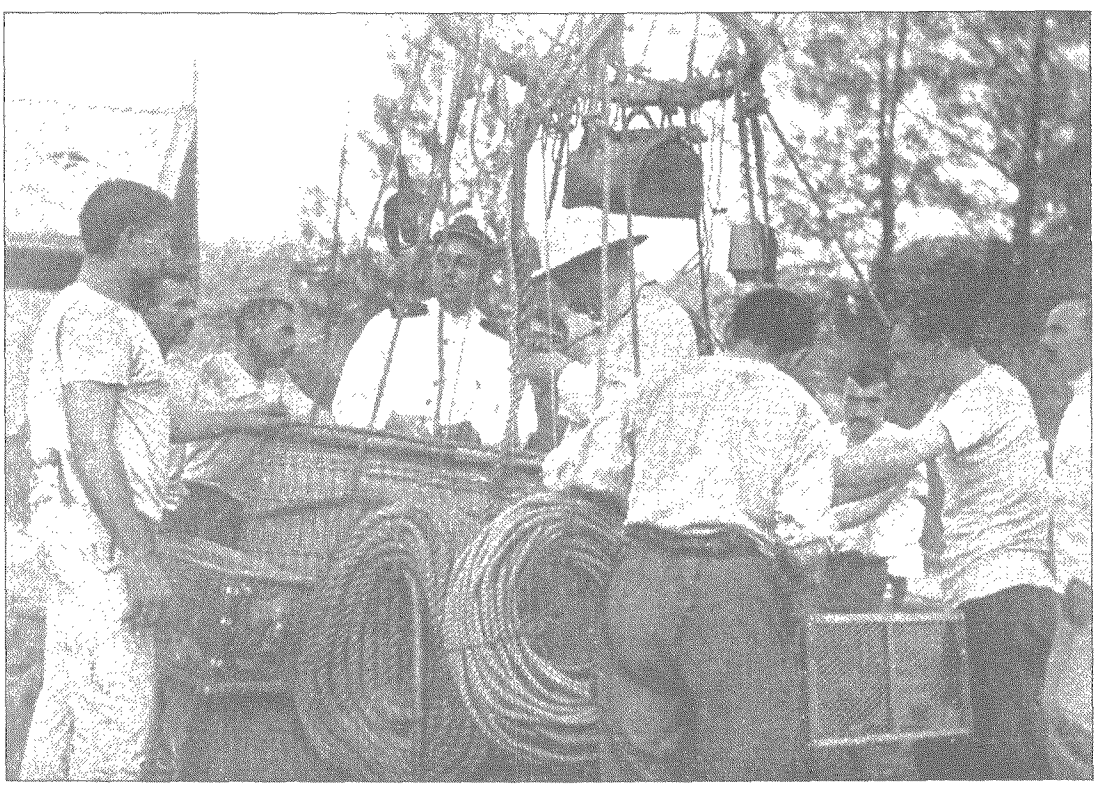

Laatste ballonvaart. Degene met tropenhelm is Rambaldo *(foto: collectie Jan Zwijnenburg)*

B.J.L.M. van Schaik richt hij een consortium op, dat ten doel heeft vliegtuigen aan te kopen voor gebruik in Nederlands Indië, een vliegschool op te richten en mensen te gaan opleiden. Daartoe vertrekt van Schaik naar Europa om vlieglessen te volgen, en de aanschaf van het eerste vliegtuig voor te bereiden.
Medio 1911 wordt Rambaldo overgeplaatst naar Nederland en, in afwachting van transport per mailboot naar het vaderland, maakt hij nog een aantal vluchten.
Op 5 augustus 1911 stijgt hij op van Surabaya voor een vlucht over Java naar Semarang, vergezeld door zijn vriend van Steyn. Tijdens deze vlucht moet vanwege hevige tegenwind een noodlanding worden gemaakt in een bos nabij zijn geboorteplaats Rembang. Hierbij komt Rambaldo ongelukkig ten val, en hij overlijdt later aan zijn opgelopen verwondingen.
Zijn dood is een grote schok, en hij wordt onder enorme belangstelling en met militaire eer bijgezet in het familiegraf in Surabaya. Kort daarop ontstond er een plan om tot oprichting van een monument te komen, ter nagedachtenis aan deze Luchtvaartpionier. Aldus geschiedde en het borstbeeld werd ontworpen dat in 1914 werd onthuld nabij Tandjoeng Perak.
Het monument is ter gelegenheid van het 20-jarig jubileum van de MLD in 1937 herplaatst bij de ingang van de Marine sociëteit 'Modderlust' op Oedjoeng. Na de Tweede Wereldoorlog is het borstbeeld in 1949 naar Nederland overgebracht, waar het aan de vijver bij het hoofdgebouw zijn bestemming kreeg.

Het voortbestaan van het graf bedreigd

Na het bezoek aan 'PENELEH' vertelde mijn schoonvader dat de gemeente Surabaya vergaande plannen heeft om de begraafplaats in zijn geheel te ruimen om er sociale woningbouw te plegen. Als argumenten voor deze beslissing worden aangevoerd de slechte staat van onderhoud, het feit dat er sinds de vijftiger jaren geen begrafenissen meer zijn geweest en de ligging in het centrum van de stad.
Zodra de grafrechtelijke procedures zijn afgerond, en dat kan nog in 1996 zijn gebeurd, zullen alle graven onder de slopershamer verdwijnen.
Deze informatie zette me aan het denken, en terug in Nederland ben ik aan het werk gegaan om daar wat aan te doen. Aangezien er, ook na veel naspeuringen, geen kontakt met de familie kon worden gemaakt, heeft de CMARPAT formeel toestemming gegeven tot een reddingsactie die moest leiden tot het behoud van het graf.
Nu is het zo dat er in Surabaya nog een oud-Nederlandse Christelijke Begraafplaats bestaat die, in tegenstelling tot 'PENELEH' nog steeds volop in gebruik is. Het betreft 'KEMBANG KUNING', een begraafplaats gesitueerd op een heuvel aan de Zuidwest kant van Surabaya rondom het gelijknamige ereveld.
Op deze begraafplaats bestaat een sectie waar alleen personeel der Koninklijke Marine een laatste rustplaats vond, juist buiten het toegangshek van het Nederlandse ereveld. Hier liggen o.a. slachtoffers van vliegtuigongelukken van de MLD, waarover later meer.
In deze sectie was ruimte voor het familiegraf van Rambaldo, en een meer passende en eervolle oplossing was nauwelijks denkbaar.
Na het voltooien van de benodigde papierwinkel in Indonesië, heeft de CMARPAT de financiële middelen ter beschikking gesteld voor de operatie, die ertoe heeft geleid dat de overbrenging van het graf inmiddels heeft plaatsgevonden, en Rambaldo onder zijn oude grafsteen een uiterst eervolle rustplaats heeft gevonden tussen diegenen voor wiens ideaal hij zich met inzet van alle middelen en uiteindelijk met verlies van eigen leven heeft ingezet, namelijk:

DE ONTWIKKELING EN INSTANDHOUDING VAN ONZE MARINELUCHTVAARTDIENST.

Vervolgproject

In de KM sectie waar Rambaldo een rustplaats heeft gevonden, staan een aantal monumenten ter nagedachtenis aan vliegrampen van de MLD die plaatsvonden in de periode tussen de beide Wereldoorlogen. Eén ervan is opgericht naar aanleiding van het verlies van de Fokker T-IVa vliegboot met registratie T-13, die in een tropische regenbui neerstortte bij Tandjoeng Awarawar op 12 oktober 1937. Aan boord waren 9 MLD-ers, waaronder de CMLD Nederlands-Indië, KLTZ H.G. de Bruyne, en de Navigator van de eerste MLD vlucht naar Nederlands-Indië, OFFVLGR 1e klasse M. Vethake.

Het monument, in de vorm van een meer dan manshoge vliegerwing die meer dan 4 meter breed is, is ernstig aan een goede opknapbeurt toe. Over de juiste aanpak van dit probleem wordt momenteel nog nagedacht.

Dankwoord

Deze gehele reddingsoperatie was nimmer mogelijk geweest zonder de toegewijde medewerking van veel mensen. Zonder anderen te kort te willen doen, noem ik met name de heer H.G. Verstegen die in Surabaya de daadwerkelijke overbrenging uitmuntend heeft verzorgd, de heer N. Nommensen die vanuit Jakarta de zaak tussen Nederland en Indonesië heeft gecoördineerd, en niet te vergeten de commandant van Valkenburg, KTZ C.D.M.J. Leebeek, die direct enthousiast was voor deze zaak en de overbrenging met MLD fondsen mogelijk heeft gemaakt.

dr. S.J. de Groot

DE VIERDAAGSE VLOOT VAN CORNELIS TROMP, 14-17 AUGUSTUS 1665

Een ieder zal weten dat de Nederlandse vloot onder De Ruyter de Vierdaagse zeeslag uitvocht (11-14 juni 1666). Het vermelden van het bestaan van een Vierdaagse vloot in deze Tweede Engelse Zeeoorlog (1665-1667) zal menigeen zijn ontgaan. Toch was deze vloot er en was zij in zee en vier dagen onder het bevel van luitenant-admiraal Cornelis Tromp. Tromp vond het reden genoeg, mogelijk om zich af te zetten tegen De Ruyter, een vlootlijst te laten drukken om dit feit te vermelden. Het aantreffen in een antiquariaat van de "Authentycke lyste, van de machtige scheeps-vloot der Edele Ho:Mo: Heeren Staten Generaal onder 't commando van de Ed. Heer Cornelis Tromp in zee is gegaan" (klein folio, 1 vel, ca. 33 x 22 cm) is de aanleiding van wat speurwerk geweest. De vloot kwam mij niet bekend voor. Er was geen jaartal aanduiding op de lijst. Het pamflet komt niet voor in de verzameling Knuttel. Maar de oplossing van het raadsel bleek te zijn dat het de vloot betreft die Tromp in zee bracht op 14 augustus 1665 met behulp van Johan de Witt in afwachting van de komst van De Ruyter. Deze arriveerde op 17 augustus aan boord van Tromp's schip "De Liefde" en nam het bevel over.

In het kort de achtergronden van dit merkwaardig pamflet. Vlak voor het uitbreken van de Tweede Engelse Zeeoorlog, koos De Ruyter zee om een reis te maken in de Middellandse Zee, Guinea en de Antillen (8-5-1664 tot 6-8-1665).
Toen het eerste treffen met de Engelse vloot plaatsvond met 's Landsvloot onder bevel van Ladm Van Wassenaer Obdam, 13 juni 1665, nabij Lowestoft, eindigde dit voor de Republiek in een zware nederlaag. Van Wassenaer vloog met "De Eendracht" in de lucht, Cortenaar en Stellingwerf, zijn medeluitenant-admiraals, sneuvelden eveneens. Een zeventiental schepen ging verloren. Vele kapiteins gingen op eigen initiatief naar huis terug. Johan de Witt als Raadpensionaris en Cornelis Tromp als admiraal straften de lafhartigen zwaar en bouwden de vloot zo snel mogelijk weer op. Tromp kreeg het bevel over de nieuwe vloot in opbouw. Dit mede omdat De Ruyter buitengaats vertoefde. Tromp was zeer ingenomen nu niet in de schaduw van De Ruyter te staan en eindelijk 's Landsvloot te kunnen aanvoeren in de komende zeeslag. Want dat die er zou zijn was wel zeker. Op 25 juli 1665 werden de vlagofficieren aangesteld door de Staten Generaal. De vloot zou bestaan uit drie eskaders (met de wimpel in de grote steng, in de voorsteng en in de kruissteng). 1e eskader Ladm Cornelis Tromp, Vadm Abraham van der Hulst en Sbn Johan de Liefde, 2e eskader Ladm Kornelis Evertsz, Vadm Adriaan Bankert en Sbn Kornelis Evertsz de Jonge, 3e eskader Ladm Tjerk Hiddesz de Vries, Vadm Rudolf Koenders en Sbn Henrik Brunsveldt.

Op 6 augustus viel de vloot van De Ruyter de Eems binnen. De 7e augustus vroeg Johan de Witt reeds hoeveel schepen De Ruyter ter beschikking kon stellen aan de nieuwe vloot die bij Texel binnengaats lag. Deze brief bereikte De Ruyter op de 9e augustus. Op de 11e augustus besloten de Staten Generaal op voorspraak van de Witt om De Ruyter tot opperbevelhebber van de vloot te benoemen, als luitenant-admiraal van Holland en opvolger van Van Wassenaer Obdam. Dezelfde dag kreeg ook Tromp dit te horen. Het bericht werkte als een explosief en Tromp bedankte voor de eer onder De Ruyter te dienen. Veel was ervoor nodig hem van dit voor het land onzalig voornemen te doen afzien en zich onder De Ruyter te scharen.
De Ruyter kreeg opdracht zich naar de vloot bij Texel te begeven. Daar werd de vloot op 14 augustus onder vakbekwame leiding van Johan de Witt, ondanks de volgens de "deskundigen" onmogelijke wind, voor een groot gedeelte in zee gebracht. De 16e augustus arriveerde De Ruyter op Texel, maar zag pas kans de 17e de vloot te bereiken. Hij kwam aan boord van "De Liefde", het schip van Tromp, waar ook de drie vertegenwoordigers van de Staten Generaal aan boord waren (De Witt, Huigens en Boreel). Tromp ontving hem correct en het commando werd overgedragen. Met de toegevoegde schepen besloot De Ruyter de vloot op te delen in vier eskaders. Het 1e onder Ladm Michiel de Ruyter, het 2e onder Ladm Kornelis Evertsz, het 3e onder Ladm Cornelis Tromp en het 4e onder Ladm Tjerk Hiddesz de Vries, De Ruyter had als Vadm Aert van Nes en Sbn Frederik Stachouwer. Met dit besluit kwam de Vierdaagse vloot aan het eind van haar bestaan.

Terugkerend tot het pamflet, kan gezegd worden dat het een uiterst merkwaardig document is. Het is duidelijk belangrijk om de vlootsamenstelling vast te leggen, maar wat het nut is een lijst te laten drukken van een vloot waar samenstelling en commando zo snel zouden wisselen blijft de vraag. Alleen als wij de "nuisance value" mede in beschouwing nemen, kan het stuk tevens gezien worden als een afreageren van de woede van Cornelis Tromp. In het in 1692

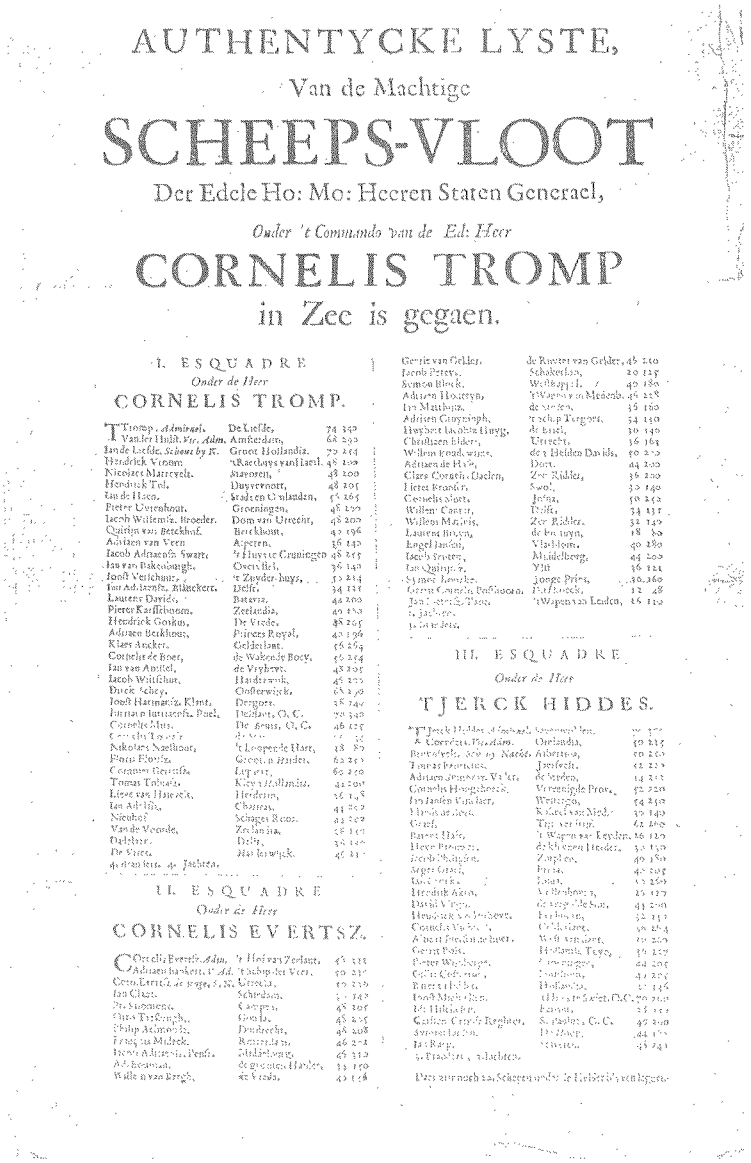

AUTHENTYCKE LYSTE,

Van de Machtige

SCHEEPS-VLOOT

Der Edele Ho: Mo: Heeren Staten Generael,

Onder 't Commando van de Ed: Heer

CORNELIS TROMP

in Zee is gegaen.

I. ESQUADRE

Onder de Heer

CORNELIS TROMP.

T'Tromp, *Admirael.*	De Liefde,	74	350
Vander Hulst, *Vice. Adm.*	Amsterdam,	68	290
In de Liefde, *Schout by N.*	Groot Hollandia,	70	265
Hendrick Vroom,	't Kasteel van Medemblik,	48	209
Nicolaes Marreveld,	Zeeverein,	48	200
Hendrick Tel,	Duyvenvoort,	48	205
In de Hoek,	Stadt en Lant,	56	265
Pieter Uytenhout,	Groeningen,	48	190
Jacob Willemsz. Broesker,	Dom van Utrecht,	48	200
Quirijn van Brekelsf.	Berckhout,	40	196
Adriaen van Veen	Asperen,	36	140
Jacob Adriaensz Swart,	't Huys te Cruningen,	48	215
Jan van Bakenesgh,	Overijssel,	36	140
Jacob Verschuur,	't Zeyder-huys,	50	224
Jan Adriaensz. Blaeckert,	Delft,	34	132
Laurens Davidsz.	Batavia,	44	200
Pieter Karstkoorn,	Zeelandia,	40	200
Hendrick Gorkum,	De Vrede,	48	205
Adriaen Berkhout,	Princes Royal,	40	196
Klaes Becker,	Gelderland,	56	264
Cornelis de Boer,	de Walcherse Boey,	56	264
Jan van Amstel,	de Vryheyt,	48	205
Jacob Willemsz.	Haerlemmer,	46	200
Dirck Schey,	Oosterwijck,	60	300
Joost Hartmansz. Klant,	Bergen,	56	240
Jurriaen Hartmansz. Pael,	Delfhaven, O. C.	50	240
Cornelis Mus,	De Roos, O. C.	46	225
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
Nikolaes Naelthout,	't Hoopende Hart,	48	80
Pieter Plevier,	Groot-Londen,	62	260
Cornelis Gerritsz.	Leyden,	60	270
Thomas Tabaert,	Koning Salomon,	42	204
Lieve van Haverick,	Heerdenin,	36	148
Jan Adriaensz.	Chooras,	44	260
Nieuhof	Schiedam,	42	200
Van de Velde,	Zeelandia,	58	250
Dubbelaer,	Delft,	38	160
De Vries,	Harlewijck,	46	210
40 dranden, 40 Jachten.			

II. ESQUADRE

Onder de Heer

CORNELIS EVERTSZ.

Cornelis Evertsz. *Adm.*	't Hof van Zeelant,	56	338
Adriaen Banckert, *Vice Adm.*	Enkhuysse Veer,	50	230
Cornelis Evertsz. *de jonge, Schout by N.*	Gelderland,	50	230
Jan Cloet,	Schiedam,	50	240
Pr. Stommens,	Casteel,	46	206
Claes Tuyssingh,	Gouda,	48	205
Philip Adriaensz.	Dordrecht,	46	208
Frans van Medenk.	Rotterdam,	46	208
Jacob Adriaensz. Pensa.	Middelburg,	46	210
Ad Swanenb.	de gecroonde Harder,	33	150
Wille n van Bergh,	de Vreede,	40	184
Gerrit van Gelder,	de Ruyter van Gelder,	48	210
Jacob Peters.	Schokerhaen,	20	125
Symon Bleek,	Wolfaartsdijk,	40	180
Adriaen Hoogeyn,	't Wapen van Medemblik,	46	218
Jan Matthijsz.	de [illegible],	36	160
Adriaen Cruyningh,	't schip Tergou,	54	240
Hwybert Jacobsz Huyg.	de Basel,	30	140
Christiaen Elders,	Utrecht,	36	164
Willem Lendewijcx,	de 3 Helden Davids,	50	230
Adriaen de Haes,	Dort,	44	200
Claes Corstiaensz Gaelen,	Zee Ridder,	36	200
Pieter Braeder,	Swol,	30	140
Cornelis Sloots,	Jafna,	50	230
Willem Cornelisz.	Delft,	34	132
Willem Matthijs,	Zee Ridder,	32	140
Laurens Huygen,	de Fortuyn,	18	80
Engel Jansen,	Vlaerdingen,	30	180
Jacob Sweers,	Middelburg,	44	200
Jan Quirijnsz.	Ulft	36	144
[illegible] Jacobsz.	Jonge Prins,	30	160
Gerrit Cornelis Bodtsoon,	Rotterdam,	32	48
Jan Corstiaensz Pronk,	't Wapen van Leiden,	56	210
[illegible],			
[illegible].			

III. ESQUADRE

Onder de Heer

TJERCK HIDDES.

T'Jerck Hidden, *Admirael.*	[illegible]	50	300
A. Uyttenhout, *Vice Adm.*	Orelandia,	50	235
Barent Sickes, *Schout by Nacht.*	Alkmaer,	50	260
Thomas Boumeister,	Jaersveld,	42	220
Adriaen Jansz. van Nes,	de Sperwer,	14	210
Cornelis Hoogebeets,	Verenigde Provintien,	52	250
Jan Janssen Oysdaler,	Westergoo,	54	250
Hendrick Sievertsz.	't Kasteel van Medemblik,	50	240
Gerrit,	Tijd verdrijf,	42	200
Barent Hake,	't Wapen van Enkhuysen,	36	150
Hoye Brouwer,	de drie susters Broeders,	32	150
Jacob Pietersz.	Zurpleen,	40	180
Segert Gerritsz.	Frisia,	40	195
Dirck Gerritsz.	Leiden,	12	260
Hendrick Aelsen,	Vlissingen,	25	127
David Vinck,	de jonge Prins,	43	200
Hendrick Sievertsz.	Enkhuysen,	32	132
Cornelis Dircksz.	Oudshoorn,	30	164
Adriaen Pietersz. Schuyt,	Wolfaartsdijk,	20	200
Gerrit Pietersz.	Hollandia, Texel,	32	150
Pieter Wynhoven,	Zeeverenigde,	62	200
Cornelis Cornelisz.	Enkhuysen,	42	205
Robert Hilton,	Hollandia,	12	145
Jacob Meyndertsz.	Oudshoorn Sacket, O. C.	50	240
Mr. Hilton Fort.	Faversham,	12	112
Gerbrant Cornelisz Reyghersz.	S. Pauwels, O. C.	42	200
Symon Jansz.	De Hoop,	44	160
Jan Raep,	[illegible]	42	240
5 Fluyten, 3 Jachten.			

Dese zijn noch 22 Schepen onder de Heeren Admiralen gelegen.

verschenen "Leven en bedryf van den vermaarden zeeheld Cornelis Tromp" (p.276-279) komt de vlootsamenstelling eveneens voor als "Lyste der Nederlandsche vloot, zoals ze onder 't commando van de Ed. Heer Cornelis Tromp in zee is gegaan". De samenstelling van De Ruyter's vloot staat in Gerard Brandt's (1687) "Het leven en bedryf van de Heere Michiel de Ruiter" (p.405-407). Voor verder verdiepen zij verwezen naar E. van der Hoeven (1708), Leeven en dood. - gebroeders Cornelis de Witt en Johan de Witt (p. 231-256); J.C. de Jonge (1835), Geschiedenis van het Nederlandse Zeewezen 2-2, p. 166-231, P.J. Blok (1928), Michiel Adriaanszoon de Ruyter, p. 189-228; A. Hallema (1941), Cornelis Maartenszoon Tromp 1629-1691, p. 82-91.

B.M. Smits

DE REIJNIER CLAESZEN

Tussen 1868 en 1893 werden in Nederland voor de verdediging van vooral het Zeeuwse deltagebied en de Zuiderzee monitors gebouwd. Dit waren pantserschepen met zwaar geschut in een draaibare toren en een uiterst laag vrijboord, dat slechts een klein stukje boven de waterlijn uitstak.

De geschiedenis van het monitortype vangt aan in de Amerikaanse Burgeroorlog. Om de maritieme macht van de Noordelijken te breken bouwden de Geconfedereerden het zeilend fregat Merrimac om tot pantserschip. Op het dek, dat sterk werd verlaagd, werd een gepantserde opbouw geplaatst met een aantal geschutspoorten erin. Ook kreeg het schip stoomaandrijving en een ramsteven. Op 8 maart 1862 kwam de Merrimac bij Hampton Roads in actie. Hij ramde de Noordelijke Cumberland, die meteen begon te zinken, en schoot daarna met twee andere Geconfedereerde schepen de Congress in stukken. De volgende dag verscheen de Monitor op het toneel. Dit Noordelijke pantserschip, ontworpen door de Zweedse Amerikaan John Ericsson, had eveneens een zeer laag vrijboord. Op het dek bevonden zich slechts een draaibare toren met daarin twee 27,9 cm kanons, vier pijpen en een klein stuurhuisje. Het kwam tot een felle strijd tussen dit schip en de Merrimac, maar die eindigde uiteindelijk onbeslist.

Voor het verloop van de Amerikaanse Burgeroorlog was deze slag niet van groot belang. Dit was hij absoluut wel voor de ontwikkelingen in de maritieme oorlogvoering, want de effectiviteit van pantser en draaibare torens was er duidelijk in aangetoond. Europese marines, waaronder zoals vermeld de Nederlandse, gingen dan ook over tot aanschaffing van schepen van het monitortype. Het zwakke punt van de monitor was het feit dat dit lage scheepstype nauwelijks zeewaardig was. Uit onder meer de ondergang van de naamgever, in december 1862 gedurende een storm, bleek dit. De monitor werd daarom alleen geschikt geacht voor de kustverdediging.

De eerste vijf monitors voor Nederlandse dienst (Heiligerlee, Krokodil, Tijger, Cerberus en Bloedhond) werden in 1867 op stapel gezet. Met de bouw van de Panter en de Hyena werd in 1869 begonnen. In 1870 volgden de Haai, de Wesp en de Adder. In 1875 en 1876 werden respectievelijk de Draak en de Matador op stapel gezet.

De opstapelzetting van de Reijnier Claeszen, op de Rijkswerf in Amsterdam, vond plaats op 24 september 1890. Het 70 meter lange vaartuig stond aanvankelijk te boek als ramschip, want het had een ramsteven. Evenals de andere monitors had de Reijnier Claeszen een heel laag vrijboord en een gepantserde toren, maar door zijn groot dekhuis verschilde hij qua uiterlijk aanzienlijk van zijn soortgenoten. De toren stond op het grote voorschip. De Reijnier Claeszen was de laatste monitor van de Koninklijke Marine. Hij was in tegenstelling tot zijn eerdere soortgenoten, die van ijzer waren gebouwd, van staal.

Het schip werd voortgestuwd door twee triple expansiemachines, die twee vierbladige schroeven aandreven. De Koninklijke Mij De Schelde te Vlissingen was de leverancier van de machines en de ketels.

Rondom de Reijnier Claeszen liep een pantsergordel van compoundplaten die in het midden van het schip, over een lengte van 29 meter, 12 cm dik was. Aan de voor- en achtereinden was de gordel 10 cm dik. Onder de machinekamer, het ketelvuur en de torenruimte was een dubbele bodem. Eveneens had het schip voor de bescherming waterdichte dwarsschotten en een pantserdek.

Tussen pantserdek en bovendek was een waterdichte cellenconstructie aangebracht. De buitenste cellen waren met cellulose gevuld.
De toren, met daarin een 21 cm kanon (35 kalibers lang), had een bekleding van compound pantserplaten van 28 mm dik. Het torendak was een stalen plaat van 38 mm. Het draaien van de toren kon met de hand of door middel van stoom. In het laatste geval moest volgens het ontwerp de toren binnen 45 seconden helemaal kunnen worden gedraaid.
Op het korte achterschip stond een 17 cm kanon (35 kalibers lang) dat beschermd werd door een schild van 4 cm dik. Er waren ook drie 3,7 cm kanons en twee torpedokanons aan boord. De Reijnier Claeszen was de enige Nederlandse monitor die met torpedokanons was uitgerust.
De bemanning bestond uit 159 koppen. Voeding voor maximaal vier weken kon worden meegenomen en er kon 14.000 liter drinkwater worden opgeslagen. Uiteraard was er ook ruimte voor steenkolen. Er kon 90 ton mee. Met die steenkoolvoorraad was de diepgang van het schip 4,40 meter. Het vaartuig had elektrische verlichting.
Op 12 mei 1893 werd de Reijnier Claeszen als monitor aangeduid. In september en oktober 1893 werden de proeftochten gehouden. Volgens het ontwerp zou bij de proeftocht een snelheid van 13 mijl behaald moeten kunnen worden. Het werd 12,5 mijl. De dienstsnelheid was 10, 75 mijl. In het Marineblad, het vaktijdschrift van de marineofficieren, werd vermeld dat alles naar behoren werkte. Volgens de auteur(s) stuurde het schip uitmuntend, ook met een draaiende schroef, wanneer er een behoorlijke vaart gelopen werd.
De Reijnier Claeszen was vooral bestemd voor de verdediging van de Goereese en Zeeuwse zeegaten. Hij heeft dan ook het grootste deel van zijn tijd doorgebracht in Hellevoetsluis, waar hij in maart 1895 in dienst werd genomen. Vaak kwam het schip naar Dordrecht om kolen te laden.
Op 1 augustus 1894 kwam de Reijnier Claeszen in Den Helder in ernstige problemen toen bij het schoonmaken de invloeicirculatieklep niet meer goed kon sluiten ten gevolge van het verbogen zijn van de klepstang. Hierdoor raakte de stuurboord machinekamer vol water. Om zinken te voorkomen werd het schip op het droge gezet en leeggepompt. Daarna werd het in het droge dok gesleept voor reparatie. Op 12 september 1894, dus een kleine anderhalve maand na de gebeurtenis, was de Reijnier Claeszen present bij de vlootrevue in Den Helder, welke bezocht werd door koningin-regentes Emma en prinses Wilhelmina.
De zeewaardigheid was, net als die van de andere monitors met hun lage dek, heel beperkt. Het schip was slechts één keer, onder escorte, in open zee geweest. Ondanks de behoorlijk verlopen proeftochten bleek de Reijnier Claeszen een slecht bestuurbaar en storingsgevoelig vaartuig te zijn, dat vaak kampte met averij. De met cellulose gevulde cellenlaag voldeed niet en zou uiteindelijk tot stof vergaan.
Over de problemen met de Reijnier Claeszen is in het Marineblad niets geschreven. Dat is opmerkelijk, want in dit blad werd door de marineofficieren vaak kritiek op het functioneren van de marine en de marinepolitiek geleverd. Wel is er in 1897 of 1898 een betoog van een anonieme marineman in het blad geplaatst, die vond dat alle monitors uit dienst genomen moesten worden. Door zijn onwendbaarheid en het feit dat hij niet zeewaardig was, was de monitor voor Nederland geen geschikt instrument voor de maritieme oorlogvoering. Terwijl de vijand met zijn grote schepen overal op zee vrij spel zou hebben en de handel zou lamleggen zouden de monitors, gebonden aan hun operatiegebied in de ondiepe Zeeuwse delta en de eveneens ondiepe Zuiderzee waar de beslissende strijd zeker niet zou plaatsvinden,

slechts een afwachtende rol spelen. Geen logge monitors maar pantserschepen en torpedobootjagers om vijandelijke blokkades te doorbreken behoorde Nederland volgens de auteur te bezitten.
In 1904 was de Reijnier Claeszen gestationeerd in Vlissingen in verband met de neutraliteitshandhaving tijdens de Russisch-Japanse oorlog. Vanaf 1907 draaide het schip alleen nog havendiensten, onder andere te Rotterdam tijdens de havenstaking van datzelfde jaar. In augustus 1907 ging het uit dienst en onderging het op de Rijkswerf te Hellevoetsluis groot onderhoud. De monitor Matador nam de dienst van de Reijnier Claeszen over. Op 2 april 1908 werd de Reijnier Claeszen naar Vlissingen overgebracht, waar de drie Schotse cilinderketels vervangen werden door drie Yarrow-ketels. Het schip kwam op 1 december 1908 weer te Hellevoetsluis in dienst en loste de Matador af.
De bewapening werd in de loop van de tijd eveneens gewijzigd. Om te beginnen werden in 1908 de torpedokanons verwijderd. In 1913 werd het 17 cm kanon op het achterdek vervangen door een 15 cm kanon dat afkomstig was van het pantserdekschip Utrecht. In dat jaar waren van de 5 cm kanons nog slechts twee over.
In 1912 onderging de stuurboordmachine belangrijke reparaties. Ook in het daarop volgende jaar werden er herstellingen uitgevoerd, maar op 28 november 1913 werden die gestaakt. Het vaartuig werd in april 1914, dus nog net voor het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog, uit de sterkte genomen. Het deed daarna nog even dienst als drijvend oliedepot, maar in 1915 was de loopbaan echt voorbij toen het schip in Hellevoetsluis verkocht werd voor de sloop.

Belangrijkste technische gegevens:

Lengte:	70 m
Breedte (max.):	13,5 m
Diepgang (90 ton steenkool aan boord):	4,4 m
Waterverplaatsing (90 ton steenkool aan boord):	2490 ton
Bemanning:	159 koppen
Dienstsnelheid:	10,75 mijl
Krachtbron:	2 triple expansiemachines
Aantal schroeven:	2
Boten:	1 stoomsloep 1 barkas 2 sloepen 1 walvisboot 1 vlet
Bewapening (begin dienst):	1 x 21 cm kanon 1 x 17 cm kanon 4 x 5 cm kanons 3 x 3,7 cm kanons 2 x torpedokanons

Literatuur:

- Bosscher, Ph. M., Honderdzestig jaar Koninklijke Marine, Den Haag, 1972.
- Manen, E. van, Museumschip Buffel, Amsterdam.
- Bathe, B.W. en D. Macintyre, Het oorlogsschip. Een geïllustreerde geschiedenis, 1975.
- Raven, G.J.A., De kroon op het anker. 175 Jaar Koninklijke Marine, Amsterdam 1988.
- Vermeulen, A.J., De schepen van de Koninklijke Marine en die der Gouvernementsmarine, 1962.
- Wilmott, H.P., Warships. Sea power since the ironclad, Londen, 1975.
- Tijdschriften De Blauwe Wimpel, Marineblad en Zeewezen.

Over de auteur:

De auteur is gespecialiseerd in de Nederlandse defensieproblematiek in de periode 1918-1941 en is als vrijwilliger werkzaam bij de Stichting Collectie Militaire Traditie "Jaap van der Burg" te Driebergen.

LICHTBLAUW OP DE VELUWE.

EEN GESCHIEDENIS VAN DE VLIEGBASIS DEELEN 1914-1995.

Met het verschijnen van nr 7 uit de brochurereeks van de Sectie Luchtmachthistorie van de Staf Bevelhebber der Luchtstrijdkrachten is de geschiedenis van een van de oudste militaire luchtvaartterreinen in Nederland vastgelegd. In deze tijden van bezuinigingen bij defensie, waar met name niet-operationele instellingen onder te lijden hebben, is het een genoegen om te constateren dat de Sectie Luchtmachthistorie het weer voor elkaar heeft gekregen een uitstekend werk toe te voegen aan de reeks brochures. In het boekje (de naam brochure is mijns inziens een onderwaardering voor deze reeks) beschrijft de auteur, drs M. E. Peters, op een overzichtelijke wijze de 80-jarige geschiedenis van Deelen:

BOEKBESPREKING
T.L.D. Postma

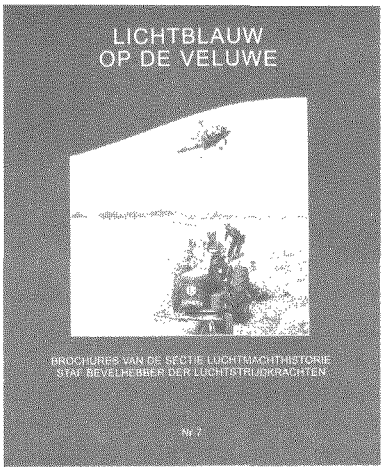

Het vliegveld Deelen is van grote historische betekenis geweest voor de Nederlandse luchtvaart. Reeds voor de Eerste Wereldoorlog werd er gevlogen vanaf de Kemperheide, de eigenlijke voorloper van Vliegbasis Deelen.
Met de komst van de bezetters in de Tweede Wereldoorlog veranderde het provisorisch vliegveldje Kemperheide in een uitstekend geoutilleerde Fliegerhorst van de Luftwaffe. Deelen speelde zo in de oorlog een sleutelrol in de operaties van de Duitse nachtjagereskaders.
In 1957 verkreeg Deelen officieel de status van Vliegbasis van de Koninklijke Luchtmacht. Op dat moment was het voormalig vliegveld van de Luftwaffe reeds zes jaar in gebruik bij de Groep Lichte Vliegtuigen (GPLV). Met uitzondering van de periode 1957-1962 - toen straaljagers op Deelen waren gestationeerd - heeft de Vliegbasis op de Veluwe constant gefungeerd als thuisbasis voor de GPLV-eenheden. Vanwege zijn gunstige infrastructuur vormde Deelen vanaf de jaren zestig meerdere malen de lokatie voor groots opgezette Open Dagen in het kader van lustrumvieringen van de Koninklijke Luchtmacht. Ook deed de vliegbasis dienst als decor voor de verfilming van "A bridge too far".
Op 1 december 1995 verloor Deelen de status van Vliegbasis van de Koninklijke Luchtmacht. De lokatie doet thans dienst als militair luchtvaartterrein.

Door de veelal unieke illustraties, voorzien van uitgebreide onderschriften, en de ingevoegde historische aanhalingen is het boekje geen droge opsomming van feiten geworden maar is het op een aangename manier te lezen. Hier wordt mede toe bijgedragen door de goede verzorgde opmaak. "Lichtblauw op de Veluwe" (ISBN 90-73696-11-9) is voor het bedrag van f 17,50 te bestellen bij:

Sectie Luchtmachthistorie
Postbus 20703 - 2500 ES Den Haag

W.L. Plink

MILITAIRE MUSEA

In nummer 1 van Mars et Historia heeft U al kennis kunnen maken met een eerste artikel over een militair museum. Ik maak deel uit van de Traditiecommissie Krijgsmacht (TCK) en deze commissie heeft o.m. als opdracht om namens de Minister van Defensie de militaire verzamelingen gelegen op rijksterreinen te inspecteren. Daar ik van deze bezoeken de verslagen opstel is de mogelijkheid geschapen dat ik op verzoek van het bestuur bijdragen kan leveren over de militaire verzamelingen. Ik zal hierbij niet alleen verzamelingen behandelen die voor het publiek toegankelijk zijn, maar ook de verzamelingen die een strikt beperkte tot geen toegangsregeling hebben en daardoor nauwelijks bekend zijn. Het kan zijn dat een lid van onze vereniging uit hoofde van zijn beroep of functie dan wel militaire achtergrond meent toch toestemming te kunnen krijgen om zo een verzameling te bezoeken en dan is een vermelding in Mars al een aanzet voor een verzoek om de verzameling te mogen bezoeken. Overigens bestaat er een grote verscheidenheid aan militaire verzamelingen buiten de kazernes. Als andere leden van de vereniging zo een instelling bezoeken, worden zij verzocht een kort verslagje voor Mars et Historia te maken.
De onderhavige militaire verzamelingen zijn verzamelingen gebonden aan korpsen, regimenten, dienstvakken of in een enkel geval aan de geschiedenis van een kazerne. De verzamelingen zijn in eerste instantie gericht op het onderdeel waarvan zij deel uitmaken en hebben tot doel om de geschiedenis en de traditie van het betreffende onderdeel binnen de eenheid uit te dragen. In feite een interne doelstelling. De TCK is al enige jaren van mening dat het in het belang van onze krijgsmacht is dat naast deze interne doelstelling er ook mogelijkheden moeten zijn om de verzamelingen voor het publiek open te stellen o.m. voor het kweken van belangstelling voor de krijgsmacht, het steunen van de werving, e.d. Hierdoor is er ook een externe doelstelling ontstaan. Een bijzonder belangrijk aspect dat door de TCK bij voortduring wordt benadrukt is het behoud van het militaire culturele erfgoed binnen het kader van het DELTA-plan WVC dat het behoud van het Nederlands cultureel erfgoed als onderwerp heeft. De officiële militaire musea (het Koninklijk Nederlands Leger- en Wapenmuseum, het Militaire Luchtvaartmuseum, het Marinemuseum, het Mariniersmuseum van de Koninklijke Marine en het Museum Bronbeek) zijn in feite de officiële instituten aangewezen door de Minister van Defensie waar het militaire culturele erfgoed in stand gehouden moet worden.
Het is echter in de loop der jaren gebleken dat de militaire korpsverzamelingen, traditiekamers en overeenkomstige verzamelingen, in het algemeen particuliere stichtingen op militair terrein, voor een groot deel uitgegroeid zijn tot belangwekkende verzamelingen met veel waardevolle stukken van een hoog museaal gehalte. Echter geldgebrek en gebrek aan vrijwilligers om de verzamelingen te onderhouden en in stand te houden vormen een belangrijk punt van aandacht, de TCK draagt dit bij voortduring uit bij de Minister en de bevelhebbers.
Er is al veel bereikt; echter particuliere initiatieven blijven noodzakelijk. Daarom, staat er altijd wel een voorwerp, een kolbak, munitiekist, o.i.d. waarin een bijdrage gestort kan worden. Mogelijk dat U zich na een bezoek geroepen voelt (en wie voelt dat niet als lid van onze vereniging) om een verzameling ook met uw persoonlijke kracht te steunen. U bent altijd welkom als vaste medewerker dan wel voor vrijwilligersdiensten op ad hoc basis.

De Geschiedkundige Verzameling van de Technische Dienst Koninklijke Landmacht

In de Kromhoutkazerne te Utrecht in een klein gebouw, dat op zich al een museale waarde heeft, is een deel van de verzameling, dat voor het publiek toegankelijk is, gehuisvest. De verzameling werd in 1975 opgericht met als voornaamste doel het inrichten en instandhouden van een museum en het vastleggen en nauwlettend volgen van de ontwikkelingen binnen het dienstvak van de Technische Dienst van de landmacht. Het museum doet dit door het verzamelen, bewaren, conserveren en tentoonstellen van materieel, gereedschappen, uniformen en foto's die betrekking hebben op het dienstvak.

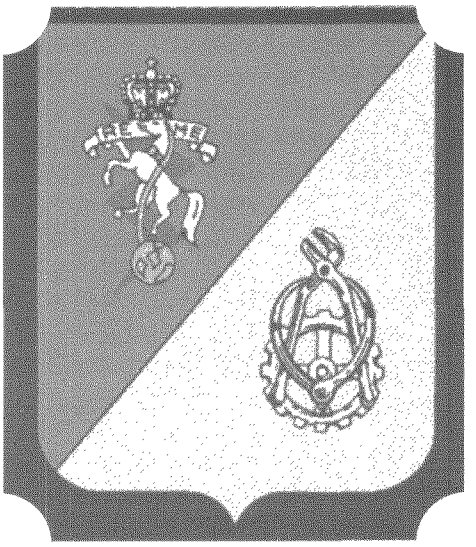

In het museum ziet U de voorgeschiedenis, het ontstaan en de ontwikkeling van de TD tot op heden, het optreden buiten de landsgrenzen, zoals in Suriname, het voormalig Nederlands Indië en het voormalig Nieuw Guinea, het optreden in VN-verband zoals in Libanon, Cambodja, voormalig Joegoslavië. U ziet ook een deel van de gereedschappen en uitrustingstukken waarmee het personeel van de TD heeft gewerkt. Voorts wordt het ontstaan van de Explosieven Opruimingsdienst KL weergegeven.
Naast de collectie, die in het museum tentoon is gesteld, bezit de stichting een aantal rups- en wielvoertuigen en enkele stukken geschut. Deze kunnen wegens ruimtegebrek helaas nog niet in het museum worden geëxposeerd. Dit materiaal is in het Kamp Nieuw Milligen ondergebracht en wordt daar door vrijwilligers onderhouden. Bij bijzondere gelegenheden zoals bij open dagen wordt dit materieel getoond aan het publiek. Over enige jaren hoopt de stichting het museum opnieuw te kunnen inrichten in een ruimere locatie te Soesterberg waarbij al het materiaal getoond kan worden.
Het museum is voor technici, maar ook voor anderen, interessant om te bezoeken. De openingstijden zijn maandagmorgen, woensdagmorgen en vrijdagmorgen van 09.30 tot 12.00 uur. U kunt ook het museum bezoeken op afspraak. Voor nadere informatie kunt u de medewerkers bereiken onder de volgende telefoonnummers: 030- 2365229, -2365623, -2365712. Het museum is met openbaar vervoer bereikbaar: buslijn 12 halte stadion Galgenwaard.

De Geschiedkundige Verzameling Explosieven Opruimingsdienst

Voor diegenen die de verrichtingen van het Explosieven Opruimingscommando KL (EOCKL) met grote interesse volgen, een teleurstellende mededeling: de verzameling is beperkt toegankelijk voor een paar doelgroepen. Dit zijn veteranen, oudgedienden, (oud) munitietechnici en personeel van het Explosieven Opruimingscommando van de KL (EOCKL), de Duik- en demonteergroep van de Koninklijke Marine en de Explosieven

Opruimingsdienst van de Koninklijke Luchtmacht. Toch heb ik gemeend iets over de verzameling te publiceren omdat de dienst nog steeds bijzonder actief is en dat nog vele jaren zal zijn om met veel risico's munitie uit de oorlog in de ruimste zin van het woord te ruimen.
De aanleiding tot de oprichting van de EOD (1944) is te zien in de Geschiedkundige Verzameling van de Technische Dienst. De verzameling van de EOD bevindt zich nu in de Sergeant-Majoor Scheickkazerne te Culemborg en is voornamelijk tentoongesteld in vitrines in de gangen van de kazerne. De geschiedenis wordt thematisch vertoond met de gebruikte gereedschappen, uitrustingen, beschermende kleding, uniformen, foto's, originele wandplaten met tekeningen van onder meer vliegtuigbommen, e.d.
Het ligt in de bedoeling dat de verzameling, die veel meer omvat dan nu in de kazerne getoond kan worden, in de toekomst wordt overgebracht naar het Fort Everdingen in een van de gerestaureerde torens. Het ligt in de verwachting dat dan de openstelling voor publiek verruimd kan worden. Wel nog met beperkingen omdat ook de EOCKL daar werkt. Zodra hier iets meer over bekend is wordt dat gepubliceerd.

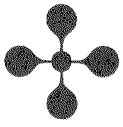

Marco van der Hoeven

Militariade

Tot en met 11 januari 1998 is in het Legermuseum de expositie "Four wheel...Drive!" te zien, over Jeeps en andere terreinwagens. De tentoonstelling geeft een mooi historisch overzicht van de invoering van de Willys Jeep bij het Nederlandse leger in 1945 tot en met de Mercedes Benz die tegenwoordig bij de Koninklijke Landmacht in gebruik is.
Een kleinere tentoonstelling die tegelijkertijd in het Legermuseum te zien is, is "Cold War, civiele verdediging in Nederland". Op deze tentoonstelling wordt door een tiental foto's een beeld gegeven van de architectuur van de Koude Oorlog. Voor meer informatie: Legermuseum Delft, 015-2150500.
In november organiseert het Legermuseum in samenwerking met Mithras een lezingenserie over de Eerste Wereldoorlog, die gevolgd wordt door een of twee battlefield tours naar Verdun en Ieper. Voor meer informatie: Mithras, 015-2611065.
Het Marechausseemuseum in Buren, 's lands oudste politiemuseum, kondigt aan in het nieuwe seizoen aandacht te gaan besteden aan de Koninklijke Marechaussee in internationaal verband. Het handelt om vredesoperaties in onder meer Egypte, Libanon, Haïti en het voormalig Joegoslavië. Dit gebeurt naast de bestaande expositie over de voormalige Rijks- en Gemeentepolitie, het voormalige Korps Politietroepen en natuurlijk de Koninklijke Marechaussee. Voor meer informatie: Marechausseemuseum, 0344-571256.
De Stichting Maatschappij en Krijgsmacht organiseert op 29 mei een conferentie met als titel "In de schaduw van de muur. Maatschappij en krijgsmacht rond 1960." Tijdens deze

dag, die zal worden voorgezeten door prof.dr. Herman Amersfoort en dr. Cees Schulten, zullen naast korte lezingen verschillende keren historische filmbeelden worden vertoond, afgewisseld door discussie met het publiek. Eind 1997 publiceert SDU het door Ben Schoenmaker en Jan Janssen geredigeerde conferentieboek. Voor meer informatie: Stichting maatschappij en Krijgsmacht, 070-3461259.
Tot 30 juni 1997 vindt in het Nederlands Scheepvaartmuseum Amsterdam de tentoonstelling "Maritieme Meesters; scheepvaart op tekeningen, 1600-1800 "plaats". Ruim honderd unieke tekeningen geven een veelzijdig beeld van de scheepvaart ten tijde van de Republiek der Verenigde Nederlanden. De tekeningen zijn afkomstig uit de eigen collectie van het museum, en worden vanwege hun kwetsbaarheid zelden getoond.
De Nederlandse militaire geschiedenis krijgt internationaal aandacht met de in de loop van dit jaar te verschijnen bundel "Exercise of Arms. Warfare in the age of the Dutch Revolt (1568-1648)". Geoffrey Parker schreef het voorwoord bij deze door uitgeverij Brill uitgegeven bundel, waarin door elf Nederlandse militair-historici artikelen zijn geschreven over verschillende militaire aspecten van de Tachtigjarige Oorlog.
De contemporaine Nederlandse militaire geschiedenis krijgt aandacht in het vlot geschreven en gedegen boek "Srebrenica. Record of a war crime (in het Nederlands vertaald: "Srebrenica. Reconstructie van een oorlogsmisdaad") van de in Groot Brittannië werkzame Nederlanders Jan Willem Honig en Norbert Both. Het boek geeft helder weer hoe de Nederlandse VN-militairen door internationale onwil om militair in te grijpen, gedwongen waren toe te kijken bij de grootste genocide na de Tweede Wereldoorlog.

.....

NAGEKOMEN BERICHT

MILITARIA SYMPOSIUM

Met ingang van dit jaar heeft de studiegroep Militaire Emblemen er een nieuwe afdelingscorrespondent bij. Door Rob Kuenen worden nu verschillende artikelen voorbereid om de militaire emblemen wat meer onder de aandacht te brengen. Daarnaast zal hij samen met Kees Westbroek een symposium over het ontwerpen en de produktie van militaire emblemen organiseren. De sprekers hierbij zijn de majoor b.d. B.C. Cats over het ontwerpen van militaire emblemen, de heer H. Verbaan van de Nederlandse Munt over de vervaardiging van de gipsmodellen en moederstempels, de heer R. van der Vos van Koninklijke Begeer over de produktie en afwerking van emblemen, en ing. R.C. Kuenen over de verschillende uitvoeringen van emblemen. Verder zal er een ruilbeurs gehouden worden. Het symposium wordt gehouden in de Bilt (bij Utrecht) op zaterdag 27 september 1997. De kosten voor deze dag bedragen inclusief de middagmaaltijd fl. 40,- voor leden. Niet leden betalen fl. 80,- per persoon. Het maximum aantal deelnemers is honderd, waarbij onze eigen leden voorrang zullen krijgen. Voor informatie over tafelhuur, reclamemogelijkheden, vragen of het aanmelden kunt u zich wenden tot de heer R. Kuenen, Beverlaan 21, 1216 GB Hilversum, tel. 035-6239718. Na opgave worden u het aanmeldingsformulier en de betalingsvoorwaarden toegezonden. De aanvullende informatie (dagindeling, plattegrond, toegangsbewijs en maaltijdbon) volgt z.s.m. na ontvangst van uw betaling.

PERSBERICHT

80 jaar Marineluchtvaartdienst en 50 jaar Marinevliegkamp Valkenburg

Op zaterdag 13 september zal van 10.00 tot 17.00 een Internationale Airshow worden georganiseerd op het Marinevliegkamp Valkenburg, Katwijk ZH. Tijdens deze dag zullen vele facetten van het "maritiem vliegen" gepresenteerd worden.
Op 18 augustus zal er een order van ceremoniële aard zijn in de vorm van een kranslegging bij het monument op het Marinevliegkamp Valkenburg.
Voor beide genoemde dagen zal een herinneringsenveloppe worden uitgegeven. Deze enveloppen, vervaardigd van 250 grams papier in zijdeglans met een in glans uitgevoerde bijsluiter, kunnen voorzien worden van een verwijderbare adres-sticker; de afmetingen zijn 11 x 22 cm. Voor afstempeling is gekozen voor een veldpoststempel. De prijs per enveloppe is fl 10,00 inclusief verzendkosten.
Bestellingen zullen worden opgestuurd na overmaking van het verschuldigde bedrag op de rekening van de Stichting Neptune Association: Rabobank Katwijk a/d Rijn Bankgiro 33 35 08, rekeningnummer 331747189 t.n.v. Stichting Neptune Association o.v.v. Herinneringsenveloppen.
Voor informatie: Bureau Open Dag Airmarkt en Tentoonstellingen 071-4052530/ fax 071-4052018.

LEDENADMINISTRATIE

Opgave nieuwe leden

M.Ph. Baardman, Schuttersweg 79, 7314 LD Apeldoorn
M.E. Bonke, Geusevesperstraat 11-I, 2026 SH Haarlem
J. Cuperus, Buskeshoeven 91, 5242 KP Rosmalen
J.W.L. Heesakkers, Akkerstraat 2, 5061 DE Oisterwijk
W. Hekman, Van Duvenvoordelaan 42, 2274 TA Voorburg
J.H. den Hertog, Oosteinde 50, 8351 HH Wapserveen
F.A.C. van der Hulst, Karel Doormanstraat 50, 5121 LZ Strijen
Th.A.L. Kliebisch, Singel 518 app. 11, 1017 AX Amsterdam
J.G. Lap, Huissensestraat 169, 6833 HV Arnhem
G.A. Notrot, Kievitstraat 60, 8262 AE Kampen
J.J.C. Rams, Karosdrift 38, 3436 AR Nieuwegein
R.G.C. Sitters, Esdoornstraat 13, 4731 CB Oudenbosch
R. Visser, 's-Gravenbroekseweg 150, 2811 GA Reeuwijk
C.W. Westbroek, Burgemeester Dekkingstraat 28, 2959 BD Streefkerk
Allen hartelijk welkom!
Het aantal leden bedroeg op 10 mei 1997:445.

AFDELINGSCORRESPONDENTSCHAPPEN:

(1) a. "Krijgsgeschiedenis, korpsgeschiedenis" olv drs J.P.C.M. van Hoof, Abrikozenstraat 224, 2564 VZ 's-Gravenhage, 070-3251955.
b. "Middeleeuwen" olv dr R.P. de Graaf, Poortjesgoed 14, 3901 LC Veenendaal, 0318-527780.

(2) "Tradities en ceremonieel" olv P. van der Burg, Park Sparrendaal 102, 3972 LC Driebergen, 0343-517588.

(3) "Uniformkunde" olv F.A.Th. Smits jr, Wilgendraaf 289, 2272 ET Voorburg, 070-3873961.
M.Talens, Salomonszegel 115, 7322 ET Apeldoorn, 055-3661706.

(4) "Ridderorden en onderscheidingen" olv H.G. Meijer, Vollenbergstraat 6, 5801 RP Venray, 0478-582992.

(5) "Militaire emblemen" olv B.C. Cats, Claudiagaarde 72, 1403 JR Bussum, 035-6913563.
C. van Ekeris, Anslostraat 183, 2533 KD 's-Gravenhage, 070-3886566.
ing R.C. Kuenen, Middachtenstraat 29, 4834 PB Breda.

(6) "Wapens en munitie" olv G.D. Klein Baltink, Vordense Binnenweg 49a, 7231 BB Warnsveld, 0575-529156.

(7) "Militaire muziek" olv mr R.A. Schimmel, Jan Muschlaan 242, 2597 VE 's-Gravenhage, 070-3246568.

(8) "Versterkingswerken" olv J.P.C.M. van Hoof, zie bij (1).

(9) "Maritieme geschiedenis" olv dr S.J. de Groot, Brederoodseweg 49, 2082 BS Santpoort-Zuid, 023-5370769.

(10) "Napoleontica" vacant.

(11) "Tweede wereldoorlog" olv E.H. Brongers, Rhodestraat 20, 6363 AZ Wijnandsrade, 045-5242962.

(12) "Militaire en civiele miniatuurfiguren" olv E.P.M. Heldens, Frans van Mierislaan 14, 1399 GD Muiderberg, 0294-261168.

(13) "Vaandels en standaarden" olv W.L. Plink, Midachten 53, 8162 CK Epe, 0592-357174.

(14) "Eerste wereldoorlog" olv dr F. Snapper, Burgemeester Patijnlaan 136, 2585 BM 's-Gravenhage.

(15) "Koninklijke Marine" olv T.L.D. Postma, Kalfjeslaan 123, 2623 AD Delft, 015-2612663.

(16) "Militaire genealogie" olv G. van Zuijdam, Dennenlaan 12, 7313 AM Apeldoorn, 055-3553839.

(17) "Militaire folklore" olv F.W. van Steen, Lion Cachetstraat 2, 3851 ZE Ermelo, 0341-551983.

(18) "Militaire voertuigen en tanks" olv M.C. van der Hoog, Surinamestraat 40, 2585 GK 's-Gravenhage, 070-3634391.
J. Bloemendaal, Scheldestraat 10, 3105 XG Heemstede, 023-5291324.
W. den Dunnen, Laurens Reaelstraat 32, 2595 XM 's-Gravenhage, 070-3814892.

(19) "Koninklijke Luchtmacht" olv J. van den Berg, Cronestein 85, 2804 EL Gouda, 0182-534283.
dr P.C. Boer, Waterklaver 2, 2804 PN Gouda, 0182-535332.

(20) "KNIL" olv C.A. Heshusius, Van Alkemadelaan 350, flat 316, 2697 AS 's-Gravenhage, 070-3248495.

(21) "Militaire bibliografie en tijdschriften" olv drs M.J. Lohnstein, Arnhemsestraatweg 46, 6881 NH Velp, 026-3615484.

(22) "Militaire gedenktekens en monumenten" olv drs J.A. Bom, Storm van 's-Gravesandeweg 23, 2242 JB Wassenaar, 070-5118624.

(23) "Korps Mariniers" olv B.E. Stuit, Hoenderhoeve 31, 3992 XK Houten.

(24) "Gewapende burgers" olv A. Kok, Balistraat 86c, 2585 XW 's-Gravenhage, 070-3466135.

DE DONDERBUS

Inkoop - Verkoop - Ruil

Antieke wapens, Orden, Militaria, Uniformen, Uitrustingsstukken, Documentatie Eerste en Tweede Wereldoorlog, Aankopen van gehele verzamelingen.

Adres:
Oostzeedijk beneden 213 A
3061 VW Rotterdam
Geopend vrijdag van 19-21 uur
zaterdag van 10-18 uur
Telefoon: 010-4140267
3274 ZJ Blaaksedijk - NL

DE STICHTING SAMENWERKENDE MILITARIA VERZAMELAARS ORGANISEERT IN 1997 DE VOLGENDE MILITARIABEURZEN:

zondag 13 juli

zondag 7 september

zondag 2 november

De vaste locatie voor de beurzen is:
Sport- en Recreatiecentrum "DE BUN"
Graaf Floris nr. 2 te Huizen N.H.

S.M.V. donateurs en hun dames hebben gratis toegang;
militairen in uniform en houders van een veteranenpas half geld;
overige bezoekers *f* 5,- p.p. kinderen onder 10 jaar onder geleide gratis.

INLICHTINGEN
telnr. 070 - 364 82 76
na 18.00 uur 070 - 345 92 40